

שבת פרק חמישי במה בהמה

(שבת נא, ב)

משנה :

במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה? (לפי שהאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, ומידי מינטרא ביה בהמה הוי 'תכשיט', ואורחא, ולא הוי משוי, ומידי דלא מינטרא ביה הוי משוי); תוספות מסכת שבת דף נא עמוד ב ד"ה במה בהמה יוצאה - דאדם מזהיר על שביתת בהמתו דכתיב למען ינוח וגו' [שורק וחמך שמות כג, יב]; ומיהו לאו דלא תעשה מלאכה אתה ובהמתך [שמות כט, - ל'כא אלא במחמר אחר בהמתו, כדמוכח בריש 'מי שהחשיך' (לקמן קנ"א). ובריש נדרים (דף ב, ב) דייק בהך דהכא ובכל הני דלעיל דאיכא דוכתא דתנא ברישא הא דסליק מיניה, ואיכא דוכתא דתני ברישא הא דפתח ביה.

יוצא הגמל באפסר (קבישטר"א [חלק מהרתמה, שבו מושכים את הבהמה]) ונאקה (גמלה נקבה; אך רש"י פירש] דרומי"ל [גמל חד-דבשתי - אוצר לעזי רש"י, אך אינו שייך לכאן, כי בארץ ישראל רק גמלים חד-דבשתיים, והגמל החד-דבשתי הוא ממזרח אסיה]) בחטם (מפרש בגמרא), ולובדקים בפרומביא (מפרש בגמרא), וסוס בשיר (כמו אצעה סביב צוארו וטבעת קבועה בה ומכניסין בו רצועה או חבל ומושכין הבהמה) וכל בעלי השיר (כגון כלבים של ציידים וחיות קטנות שנותנין שיר לצוארם לנוי) יוצאין בשיר ונמשכין בשיר (מפרש בגמרא), ומזין עליהן וטובלן במקומן (ומזין עליהם במקומן כמו שהם בצואר הבהמה אם נטמאו, וטובלן במקומן: מכניסין בהמה למים להטביל את השיר).

גמרא :

מאי 'נאקה בחטם' (מאי 'נאקה' ומאי 'חטם')? אמר רבה בר בר חנה: נאקתא חירותי (שהיא קשה להשתמר מפני שבורחת) בזממא דפרזלא (מוז"ל בלע"ז: נוקב את חוטמו ומכניסו בתוכו, והוא כמין טבעת).

ולובדקים בפרומביא :

אמר רב הונא: חמרא לובא (חמור הבא ממדינת לוב, כמו הכושים והלובים = דאטא [בדברי הימים ב טז, ח]) בפגי דפרזלא (פגי = פריי"ם [רס"ן] כעין שלנו; 'פגי' כמו 'זה קנה חמור וזית פגי' [בבא מציעא ט"א] קיבציי"ל בית ראשה ולחייה [רתמת-ראש]) לוי שדר זוזי לבי חוזאי למיזבן ליה חמרא לובא; צרו שדרו ליה שערי (צרו מעותיו ושלחו לו שעורים בצרור מעותיו ולא רצו לקנות לו חמור מפני שהוא רחוק מבבל מהלך חצי שנה כדאמר ב'הגדל' [בבא קמא ק"ב]) והשיאוהו עצה לקנות חמור במקומו ויאכילנו שעורים תמיד, ונמצא חמורו טוב ומשובח), למימר דניגרי דחמרא - שערי (פסיעותיו של חמור לפי שעורים שהוא אוכל).

אמר רב יהודה אמר שמואל: 'מחליפין (שאילתם) לפני רבי: של זו כזו (נאקה באפסר וגמל בחטם) - מהו (משוי הוא ואסור)?

נאקה באפסר לא תיבעי לך: כיון דלא מינטרא ביה - משאוי הוא; כי תיבעי לך גמל בחטם - מאי? כיון דסגי ליה באפסר - משאוי הוא? או דילמא נטירותא יתירתא לא אמרינן משאוי הוא?

אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי: כך אמר אבא: "אדבע בהמות יוצאות באפסר: הסוס והפרד והגמל והחמור"; למעוטי מאי? לא למעוטי גמל בחטם (והכי קאמר: ארבע בהמות הללו משתמרים באפסר, ואסורות לצאת בחטם)? לא, למעוטי נאקה באפסר (דהואיל ולא מינטרא ביה - משאוי הוא, אבל נטירותא יתירתא כגון חטם לגמל - לאו משאוי הוא).

במתניתא תנא: 'לובדקים וגמל יוצאין באפסר' (דלובדקי נמי מינטרא ביה).

(נטירותא יתירתא, אי משוי הוא או לא -) כתנאי: 'אין חיה יוצאה בסוגר (קולא"ר של חבל, כדמתרגמינן ויתנהו בסוגר [יחזקאל יט, ט] - בקולרין); חנניה אומר: יוצאה בסוגר וכל דבר המשתמר'; במאי עסקינן? אילימא בחיה גדולה (כגון דוב) - מי סגי לה סוגר? ואלא בחיה קטנה (כגון נמייה וחולדה)? מי לא סגי לה סוגר? אלא - לאו חתול איכא בינייהו (חתול לא בעי נטירותא אפילו כחיה קטנה, שאינו תאב לברוח כל כך): תנא קמא סבר: כיון דסגי לה במיתנא (חבל קטן) בעלמא - משאוי הוא, וחנניה סבר: כל נטירותא יתירתא לא אמרינן משאוי הוא!?

אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל: הלכה כחנניה (ונטירותא יתירתא - לאו משאוי הוא).

לוי בריה דרב הונא בר חייא ורבה בר רב הונא הוּו קאזלי
באורחא; קדמיה חמרא דלוי לחמרא דרבה בר רב הונא; חלש דעתיה
דרבה בר רב הונא (שהיה גדול, וכסבור שעשה מדעת), אמר [בלבו לוי בריה דרב
הונא בר חייא]: אימא ליה מילתא כי היכי

(שבת נב, א)

דאיתותב דעתיה (להודיעו שלא נתכוונתי); אמר ליה: חמור שעסקיו רעים
כגון זה, מהו לצאת בפרומביא בשבת (מי הוי נטירותא יתירתא לגביה? או לא)?
אמר ליה: הכי אמר אבוך משמיה דשמואל: הלכה כחנניא (ולא איכפת לן אי
הוי נטירותא יתירתא)

תנא דבי מנשיא: 'עז שחקק לה בין קרניה - יוצאה באפסר בשבת
(אם תחבו בחקיקת קרן) ' (אבל בקשירה בעלמא – לא, דילמא שלפא מרישה: מתוך שראשה דק היא מתנתקת
לכאן ולכאן כשמושכין אותה, ואתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים).
בעי רב יוסף: תחב לה בזקנה (שקשר שער זקנה כמין נקב ותחב האפסר לתוכו) –
מהו? כיון דאי מנתח לה (מתנתקת וקופצת אנה ואנה לברוח מידו) כאיב לה (הזקן:
שנתלש השער ומכאיבה), לא אתיא לנתוחה? או דילמא זימנין דרפי ונפיל
ואתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים?
תיקו.

תנן התם (בסוף פרקין [שבת פ"ה מ"ד]): 'ולא (פרה) ברצועה שביין קרניה'; אמר
רבי ירמיה בר אבא: פליגי בה רב ושמואל, חד אמר: בין לנוי
(שצובעה וקולעה לנוי בין קרניה כמין קליעה מקרן לקרן, ואינו אוחזה בה) בין לשמר (שאוחזה בה)
אסור (דפרה מינטרא בלא אחיזה, אלא מוליכה לפניו, וקסבר: נטירותא יתירתא - משוי הוא), וחד
אמר: לנוי אסור, ולשמר מותר (קסבר נטירותא יתירתא לאן משוי הוא).
אמר רב יוסף: תסתיים דשמואל הוא דאמר לנוי אסור לשמר מותר,
דאמר רב הונא בר חייא אמר שמואל: הלכה כחנניא.
אמר ליה אביי: אדרבה! תסתיים דשמואל הוא דאמר בין לנוי בין
לשמר אסור, דאמר רב יהודה אמר שמואל: 'מחליפין לפני רבי: של
זו בזו מהו? אמר לפניו רבי ישמעאל כרבי יוסי: כך אמר אבא:
"ארבע בהמות יוצאות באפסר: הסוס הפרד והגמל והחמור" ' (וקסלקא
דעתא דהכי קאמר: באפסר יוצאות, וכל בחטם) - לאו למעוטי גמל בחטם (אלמא נטירותא
יתירתא - משוי הוא)?

סמי הא מקמי הא.

ומאי חזית דמסמית הא (דשמואל) מקמי הא? סמי הא מקמי הא?!
דאשכחן שמואל הוא דאמר לנוי אסור לשמר מותר, דאתמר (בהדיא דשמואל
הוא דשרי): רב חייא בר אשי אמר רב: בין לנוי בין לשמר אסור, ורב
חייא בר אבין אמר שמואל: לנוי אסור לשמר מותר. (וההוא דמחליפין -
כדאוקימנא: דלא למעוטינהו מחטם, אלא למעוטי נאקה מאפסר: דלא מינטרא ביה).
מיתיבי [פרה פ"ב מ"ג]: 'קשרה (לפרה אדומה) בעליה במוסרה (אפסר) - כשרה',
ואי סלקא דעתא משאוי הוא, [במדבר י"ב, זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני
ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום] אשר לא עלה עליה עול אמר רחמנא?!
אמר אביי: במוליכה מעיר לעיר (וסתם פרה פונה למקום מרבץ שלה, וצריך לאוחזה
כשמוליכה לעיר אחרת, ולאן נטירותא יתירתא הוא אלא אורחא היא);
רבא אמר: שאני פרה (אדומה) דדמיה יקרין (ובעי נטירותא יתירתא משנולדה);
רבינא אמר: במורדת.

הסוס בשיר [וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר]:

מאי 'יוצאין' ומאי 'נמשכין'?

אמר רב הונא: או יוצאין כרוכין (הרצועה סביב צוארן, ואף על פי שאינו אוחזה - לאו
משוי הוא, דלנוי נמי אורחיהו הוא) או נמשכין (שמושכה ברצועה הקבועה בטבעת השיר);
ושמואל אמר: יוצאין נמשכין (דנטירותא אורחא הוא) ואין יוצאין כרוכין
(דלנוי לאו אורחא הוא).

תוספות מסכת שבת דף נב עמוד א ד"ה או יוצאין כרוכין - פי' בקונט' דמכוין לנוי, וכן פירש
במתניתין; וקשה לרשב"א ולהרב פור"ת דלעיל משמע דלנוי לכ"ע אסור?!
ותירץ הרב פור"ת דבהא פליגי דרב הונא סבר דנטירותא נמי איכא בכרוכין שאם רוצה הבהמה
לברוח יתפסנה בכריכת האפסר ולא הוי משוי ושמואל סבר כרוכין לא הוי נטירותא.

במתניתא תנא: 'יוצאין כרוכין לימשך' (כרוכים בריוח, שיכול להכניס ידו בין הכרך לצואר, או יניח מעט מן החבל שאס באת לברוח - ימהר ויאחזה).
 אמר רב יוסף: חזינא להו לעיגלי דבי רב הונא יוצאין באפסריהן כרוכין בשבת.
 כי אתא רב דימי אמר רבי חנינא: מולאות (פרדות) של בית רבי יוצאות באפסריהן בשבת.
 איבעיא להו: כרוכין או נמשכין?
 תא שמע: כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי חנינא: מולאות של בית רבי יוצאות באפסריהן כרוכים בשבת.

אמרוה רבנן קמיה דרב אסי: הא דרב שמואל בר יהודה לא צריכא, מדרב דימי נפקא: דאי סלקא דעתא דרב דימי 'נמשכין' (לחוד) קאמר (אבל כרוכין - לא, ולא אתא לאשמעין אלא דמולאות משתמרות באפסר ולא הוי משוי להו) - מדרב יהודה אמר שמואל נפקא, דאמר רב יהודה אמר שמואל: 'מחליפין היו לפני רבי של זו בזו - מהו? אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי: כך אמר אבא: "ארבע בהמות יוצאות באפסר: הסוס והפרד והגמל והחמור"' (דקטלקא דעתא דקיבלה רבי מיניה דרבי ישמעאל ברבי יוסי)!
 אמר להו רב אסי: איצטריך להו, דאי מדרב יהודה נפקא - הוה אמינא 'אמר לפניו ולא קיבלה מיניה', קא משמע לן דרב דימי; ואי דרב דימי - הוה אמינא הני מילי נמשכין, אבל כרוכין - לא! קא משמע לן דרב שמואל בר יהודה.
 רבנו חננאל: ומדשני רבינא לאוקמה כרב - שמע מינה הלכתא כוותיה דרב; וכן כתבו תוספות ד"ה אמר שמואל הלכה כחנניא; ... וכל נוי בהמה אסור לצאת

רי"ף כדב; ומסקנא דשמעתא דיוצאין כרוכין ויוצאין נמשכין;
 ר"ן שם: יש לומר דנוי הרגיל בחול אפילו בשבת שרי

רי"ף מסכת שבת דף כד עמוד א
 אמר רב יהודה אמר שמואל מחליפין לפני רבי של זו בזו ושל זו בזו מהו נאקה באפסר לא תיבעי לך דכיון דלא מנטרא ביה משוי הוא לה כי תיבעי לך גמל בחטם מאי כיון דסגי ליה באפסר משוי הוא ליה או דלמא כל נטירותא יתירתא לא אמרין משוי הוא ליה אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי כך אמר אבא ארבע בהמות יוצאות באפסר בשבת הסוס והפרד והגמל והחמור מאי לאו למעוטי גמל בחטם לא למעוטי נאקה באפסר ובמתניתא תאנא לובדקים והגמל יוצאין באפסר באפסר אין בחטם לא אלמא כל נטירותא יתירתא משוי הוא ליה ואסור וכן הלכתא. ואע"ג דאמר שמואל דהלכה כחנניא דאמר נטירותא יתירתא לא אמרין משוי הוא ליה לית הלכתא כותיה דהא רב פליג עליה ואמר נטירותא יתירתא משוי הוא ליה ואותביה עליה דרב ולא קמה תיובתא אלא פריקו לה תלתא אמוראי בתראי ומדאיכפלו הני תלתא אמוראי בתראי דאינון אביי ורבא ורבינא ופריקו כולהו אליבא דרב שמע מינה דהלכתא כותיה ועוד הא קיי"ל דרב ושמואל הלכתא כרב באיסורי! אבל הר"ן ד"ה גמרא:
 אבל הר"ז הלוי כתב תרי גווני איכא מנטירותא יתירתא ... ונטירותא דמקצת בני אדם רגילין בהו לא הוי משוי, והיינו חתול בסוגרדשרי כחנניא ... אין לדחות מאי דפסיק שמואל כחנניא

פרומביא - יותר מאפסר;

במתניתא תנא

תוספות מסכת שבת דף נא עמוד ב

או דילמא כל נטירותא יתירתא לאו משוי היא - וא"ת תפשוט ממתניתין דתנן ולובדקים בפרומביא אע"ג דסגי לה באפסר כדאמר בסמוך תנא לובדקים וגמל יוצאים באפסר ופרומביא עדיפא מאפסר דאמר לקמן חמור שעסקיו רעים כגון זה מהו לצאת בפרומביא בשבת - אלמא משמע דעדיף מאפסר; וי"ל דלא הוי נטירותא יתירתא ואורחיה נמי בהכי ולא חשיב משוי.

רא"ש מסכת שבת פרק ה בסימן א

במתניתא תנא לובדקים וגמל יוצאין באפסר באפסר אין בחטם לא אלמא כל נטירותא יתירתא משוי הוא ואסור. וכן הלכתא. ואי קשה לך והא חזינא הכא דלובדקים מנטר באפסר ואמר דיוצא בפרומביא [ופרומביא עדיף מאפסר דקתני לקמן חמור שעסקיו רעים מהו לצאת בפרומביא] אלמא דעדיף מאפסר. וי"ל דלא הוי כ"כ נטירותא יתירתא גבי לובדקים דנחשוב ליה כמשוי. אע"ג דלגבי חמור פשיטא ליה דאסור בפרומביא משום דסגי ליה באפסר לא אמרין משום דגבי חמור חשיב ליה נטירותא יתירתא הוי גם גבי לובדקים ואסור. ואע"ג דאמר שמואל הלכה כחנניא דאמר נטירותא יתירתא לאו משוי הוא לית הלכתא כותיה דהא רב פליג עליה ואמר בין לנוי בין לשמור אסור ומותבינן עליה דרב ולא קאמר' תיובתא אלא פריקו ליה תלתא בתראי ואינון אביי ורבא ורבינא ומדאיכפלו ופריקו כולהו אליבא דרב שמע מינה הלכתא כוותיה ועוד דקי"ל כרב באיסורי הלכך כל נטירותא יתירתא אסור כגון פרה באפסר וסוס יוצא ברסן או באפסר דרסן שלנו כמו שיר שלהן דלדידן נטירותא דסוס ברסן. ואסור לצאת בשניהן ברסן ובאפסר. וכל נוי בהמה אסור לצאת בה בשבת. ומותר ליתן הרסן או האפסר בסוס ולית ביה משום איסור טלטול דמוכן הוא לבהמה ומותר לכרוך חבל האפסר סביב הצואר של בהמה ותצא בו** כדאמר דעיגלי דרב הונא יוצאין באפסריהן כרוכין בשבת. ומולאות של בית רבי יוצאין כרוכין באפסריהן בשבת. [דף נב ע"א] וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר מאי יוצאין ומאי נמשכין. אמר רב הונא או יוצאין כרוכים או יוצאין נמשכין ומסקנא דשמעתתא דיוצאין כרוכין ויוצאין נמשכין;

קרוב נתנאל אות ד: וכן הלכתא [כרב] - והראב"ד חולק [ואמר שאין איסור בנשירותא יתירתא] מהך ברייתא דתני דבי מנשה: עז שחקק לה [והרי עז אינה צריכה שמירה כזאת, וממילא לפי הברייתא ברור שאין בעיה בנשירותא יתירתא; והשאלה של רב יוסף אם לא לגזור לחומרא] ... והא דאין באפטר נשירותא יתירתא עיי"ש

סיכום: הרא"ש, הרי"ף - נ"י אסור;
הראב"ד - מותר
הרד"ה: אם יש ששומרים כך - מותר

שולחן ערוך אורח חיים סימן שה סעיף א
בהמה יוצאת במה שמתמרת בו, אבל אם אינה משתמרת בו <א> אז הוי נשירותא יתירתא (ב)
ביותר והוי משאוי....
(א) ומותר לכרוך חבל האפסר (יב) סביב צוארה ותצא בו. ומותר לטלטל (יג) האפסר וליתנו עליה, ובלבד (יד) שלא ישען עליה.
משנה ברורה סימן שה ס"ק (ב) ביותר - דוקא בשמירה יתירה הרבה אבל אם רק מעט יותר ממה שצריכין לא הוי משא דאי אפשר לצמצם:
משנה ברורה סימן שה ס"ק (יב) סביב צוארה - מרש"י ור"ן משמע דאע"ג שכרוך בחוק סביב צוארה שאין אדם יכול להכניס ידיו בין אפסר לצואר שתהא נוח לימשך כשירצה - אפ"ה שרי, משום דהיא נוי, ואע"ג דכל נוי אסור וכנ"ל בריש הסעיף וכדלקמן בסוף סי"ז - היינו דוקא בנוי דלאו אורחיה בחול לאפוקי: **דבר שדרך כל אדם לעשות כן בחול לנוי לבהמה - לאו משאוי הוא**, אבל התוספות וכן רבינו ירוחם ס"ל **דנוי אסור בכל ענין**, והכא מיירי ברפויין ומקרי לשמירה דהא יכול לאחוז בחבל כשתוצה לברוח, וכ"ש אם יצא קצת מן החבל תלוי סביב צוארה דשרי ופסק הב"ח כהתוספות לחומרא:
שולחן ערוך אורח חיים סימן שה סעיף ה
בעלי השיר (יח) כגון כלבים של ציידים (יט) וחיות קטנות שיש להם כמין אצעה סביב צוארן וטבעת קבועה בה ומכניסין בה רצועה ומושכין אותם בה, מותר שיצאו (כ) בשיר הכרוך על צוארן (כא) ויכולים למשכם בהם.
משנה ברורה סימן שה ס"ק (כ) בשיר הכרוך - ר"ל שהרצועה התלויה בשיר כרוך על צוארן, וכנ"ל בס"ק י"ב:
משנה ברורה סימן שה ס"ק (כא) ויכולין למשכם בהם - היינו שאם רוצה יוכל למשוך אותה ע"י הרצועה התלויה, ועיין לקמן בסט"ז:

מרדכי אות שלג: ... וכ' הראב"ה אם עסקו רעים דמותר לצאת בשניהם ביחד, והכל לפי הענין

שולחן ערוך אורח חיים סימן רמו סעיף ג
* <ז> ז (י) אסור להשכיר או להשאיל * בהמתו לאינו יהודי (יא) כדי שיעשה בה מלאכה בשבת, ח שאדם מצווה (יב) על * שביתת בהמתו. הגה: אבל יכול להשכירה או להשאילה, ולהתנות שיחזירה לו קודם השבת, אבל לא מהני אם מתנה עם הא"י שתנוח בשבת, כי (ג) אין האיני יהודי נאמן על כך (סמ"ג וסה"ת ומרדכי פ"ק דשבת)
ואם השאילה או השכירה לאינו יהודי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת, (יד) ט יפקירנה (טז) בינו לבין עצמו קודם השבת, או יאמר (טז) בהמתו י קנויה לא"י, כדי שינצל מאיסורא דאורייתא. הגה: ואם רוצה, יכול להפקירה לפני ג' בני אדם כדין שאר הפקר, <ה> ואפילו הכי אין שום אדם יכול לזכות בה (יח) דודאי אין כוונתו רק יא כדי להפקיע מעליו איסור שבת (טור). ודוקא בשבת, <ו> אבל ב"ט (יט) יב אין אדם [ח] מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב (ב"י סי' ש"ה בשם שבולי הלקט).
משנה ברורה סימן רמו ס"ק (יא) כדי שיעשה וכו' - צ"ל **שמא** יעשה בה [הגר"א, וכן מוכח מהש"ע גופא]:

ומזין עליהן וטובלן במקומן:
תוספות מסכת שבת דף נב עמוד א ד"ה וטובלן במקומן - הקשה הר"ר אליעזר אמאי לא מקשה הכא 'טבילה מאן דכר שמיה?', כדפריך בריש 'במה אשה (דף נז.)' אמאי דתנן 'ולא תטבול עד שתרפס?' ותירץ ר"ת דהכא לא פריך משום דמתני' מיירי בדיון כלים שמחלק בין כלי לכלי ואיזה מותר לצאת בו ואיזה אסור, ואגב אורחיה אשמעינן שאר דיני כלים **זמין עליהם וטובלן במקומן** דכן דרך התנא, כי ההוא (לקמן דף טז.) ד'קיסע יוצא בקב שלו ואם יש בו בית קבול כתותין טמא', אבל בריש 'במה אשה' דמיירי בדיון כלים ואשמעינן דין טבילת אשה - פריך שפיר 'טבילה מאן דכר שמיה?'.
למימרא דבני קבולי טומאה נינהו?: והתנן [כלים פ"ב מ"א] **'טבעת אדם** (שנותן באצבע לנוי) **טמאה** (דתכשיט הוא, וממדין ילפינן, דמנה בהן תכשיטין: אצעה וצמיד [טבעת עגיל וכומז] (במדבר לא, ו), ואכולהו קאי תתחטאו ... אתם ושביתכם (במדבר לא, יט)), **וטבעת כהמה** (כגון שיר) **וכלים** (טבעת כלים כעין שעושין בראש ידות הכלים) **ושאר כל הטבעות** (כגון העשויות לדלת)

(שבת נב, ב)

טהורות? (דלאו משום תכשיט מיטמא: דאין תכשיט לכלי, וכלי נמי לא הוו אלא תכשיט כלי; ומיהו בעודן מחוברות לכלי מיטמו עם הכלי, דהוי 'יד' לכלי: דכל המחובר לו הרי הוא כמוהו.)

אמר רבי יצחק <נפחא>: (מתניתין - כגון) בבאין מנוי אדם לנוי בהמה (שנעשה שיר זה לתכשיט אדם, ובעודו לאדם נטמא, ולאחר טומאתו נתנו לבהמה, וצריך להטבילו מטומאתו ראשונה שלא יגע בטהרות);

תוספות מסכת שבת דף נב עמוד א ד"ה בבאין מנוי אדם לנוי בהמה - פירש"י ובעודו לאדם נטמא ובחנם פירש כך: דאפילו אחר שיחדו לבהמה - מקבל טומאה: שאינו עולה מלקבל טומאה מכאן ואילך אלא בשינוי מעשה, כדמוכח בפ"ק דסוכה (דף יג, ג) גבי קוצר לאכילה ונמלך לסיכוך; ורש"י בעצמו פירש כן בריש 'במה אשה' (לקמן נח);

וכופת שאור שיחדו לשיבה דאמר טהור [פסחים מה, ב] - אור"י דמירי כשיש שינוי מעשה.

תוספות מסכת שבת דף נב עמוד א ד"ה ומזין עליהם במקומן - אצטריך לאשמעינן במקומן דלא חיישינן שמא תפול הזאה על הבהמה ויפסלו דתנן במסכת פרה (פ"ב מ"ג) 'נתכוון להזות על האדם והזה על הבהמה, אם יש באזוב [לא] ישנה'.

ורב יוסף אמר: הואיל ואדם מושך בהם את הבהמה (חשיב ליה כלי תשמיש דאדם), מי לא תניא: 'מקל של בהמה' (שרודין בו את הגמל או את האנקה; אי נמי כעין שעושין להנהיג את הדוב) של מתכת מקבל טומאה (דאילו של עץ - פשוטי כלי עץ לא מקבלי טומאה), מה טעם (הרי צורך בהמה)? - הואיל ואדם רודה בהן (מכה ומייסרה) - הכי נמי הואיל ואדם מושך בהן.

וטובלן במקומן:

והאיכא חציצה (שטבעת הקבוע בשיר קבוע בו בחזק, ואין המים נכנסין שם)!

תוספות שבת דף נב, ד"ה והא איכא חציצה - פירש בקונטרס שטבעת תקוע בשיר בחזק ואין המים נכנסים שם; ואומר ר"י דצריך לומר שפעמים מסירים אותו ועושים מהן מלאכה בפני עצמן, שאם כל שעה היו קבועים בצואר הבהמה - היה הכל חשיב כלי אחד ולא הוי חציצה!

וה"ר פור"ת פירש 'והא איכא חציצה?' לפי שהוא דבוק בצואר הבהמה.

אמר רבי אמי: בְּשִׁיר יתְּכֵן (הכה בפטיש עד שנתפשט ונתרחק הנקב סביב סביב);

לימא רבי אמי כרב יוסף סבירא ליה (דאמר: כשהן של בהמה נמי מקבלי טומאה, הואיל ואדם מושך בהן, הלכך כי ריתכן לאחר טומאה - אכתי במילתייהו קיימי, ולא פרוחה טומאתן, דאכתי חזו לבהמה), דאי כרבי יצחק <נפחא>, דאמר 'בבאין מנוי אדם לנוי בהמה' (לא מקבלי טומאה אלא בעודן לאדם), (טומאה זו שקבלו בעודן לאדם): כיון דריתכן (ושוב אין נאים לאדם) עבר בהו מעשה ופרחה לה טומאה מינייהו (בטלי להו מתורת תכשיט, וטהרו מטומאתן), דתנן [כלים פ"ה מ"ט; תוספתא כלים בתרא פ"ג מ"ד]: 'כל הכלים יורדין לידי טומאתן כמחשבה' (מאחר שחישב עליו שיניחנו כמות שהוא עכשיו ולא יוסיף תיקון אחר - הוא גמר מלאכתו, ומקבל טומאה) ואין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה (מאחר שחישב על העור לעשות שטיח - ירד לידי טומאה, ואם חזר וחישב עליו לרצועות וסנדלים - לא בטל מתורת כלי, ולא טהר בכך עד שיתן בו אזמל, דהוי שינוי מעשה) ' (הא בשינוי מעשה מיהא עולה מטומאתו)!

סבר לה כרבי יהודה, דאמר: מעשה לתקן (וחו היא תקונו לצורך בהמה) - לאו מעשה הוא (לבטל מתורת כלי), דתניא [תוספתא כלים בתרא פ"ג מ"ד]: 'רבי יהודה אומר: לא אמר שינוי מעשה לתקן אלא לקלקל'.

במתניתא תני: 'במחוללין' (מתחלה נעשו חלולין רחבים שיש חלל בדביקתן שנתן טבעת בתוך טבעת כמות שהוא רחב) - שאל תלמיד אחד מגליל העליון את ר"א: שמעת שחולקין בין טבעת לטבעת (יש חילוק בהלכותיהן ואיני יודע מהו חילוק)?!

אמר לו: שמא לא שמעת אלא לענין שבת (לענין הוצאת שבת יש חילוק בין יש עליה חותם לשאין עליה חותם, כדאמר לקמן בפרק 'במה אשה' (דף נט, א)), דאי לענין טומאה - דא ודא חדא היא (כל טבעות דין אחד להן);

ולענין טומאה דא ודא אחת היא? והתנן [כלים פ"ב מ"א]: 'טבעת אדם טמאה וטבעת בהמה וכלים ושאר כל הטבעות טהורות'?

כי קאמר ליה איהו - נמי דאדם קאמר ליה.

ודאדם דא ודא אחת היא? והתניא: 'טבעת שהתקינה לחגור בה מתניו' (שקבעה בראש רצועה ועשאה כמין בוקל"א שעושין לסרגין של סוסין) ולקשר בה בין כתפיו (בתי זרועותיו; בראצ"א [שרווליו]) - טהורה (דהדר הויא לה כטבעת כלים ולא דמיא לאדם מושך בהם שאינו משתמש בה כלום אלא מונחת ועומדת לרצועה; ומיהו עס הרצועה - מקבלת טומאה, אבל אם היה נוטלה ומחזירה - אינה מקבלת טומאה לעצמה), ולא אמרו טמאה אלא של אצבע כלבד!

כי קאמר ליה איהו ("דא ודא אחת היא") - נמי דאצבע קאמר ליה (ולענין שבת יש חילוק).

ודאצבע דא ודא אחת היא? והתנן [כלים פ"ג מ"ו]: 'טבעת של מתכת וחותמה של אלמוג (עצי אלמוגים והוא נאה) - טמאה' (דבתר טבעת אזלינן, ופשוטי כלי מתכות טמאים); היא של אלמוג וחותמה של מתכת [לכאורה],

באלמוג אין שקע לקבל את המתכת, אלא המתכת תופסת את האלמוג] -
טהורה (דפשוטי כלי עץ הוא) ?
 כי קאמר ליה איהו - נמי כולה של מתכת קאמר ליה.
ועוד שאל: שמעתי שחולקין בין מחט למחט?
 אמר ליה שמא לא שמעת אלא לענין שבת (לענין הוצאת שבת יש חילוק בין נקובה לשאינו נקובה: דנקובה קתני חייב חטאת, ובשאינה נקובה כגון אישפיגל"א [סיכה] שהיא תכשיט קתני 'אינו חייב חטאת', בפרק 'במה אשה' (דף נ:)) דאי לענין טומאה - דא ודא אחת היא. 'ולענין טומאה דא ודא אחת היא? והתנן [כלים פ"ג מ"ה]: 'מחט שניטל חורה (חור שלה) או עוקצה (פונט"א [חודה]) - טהורה' ? כי קאמר ליה - בשלימה. ובשלימה, דא ודא אחת היא? והתנן [כלים פ"ג מ"ה]: 'מחט שהעלתה חלודה (רואיירא"ה), אם מעכב את התפירה - טהורה, ואם לאו - טמאה', ואמרי דבי רבי ינאי: והוא שרישומה (של מחט) ניכר (דהוי כלי, וטמאה; לשון אחר: שרישומה של חלודה ניכר בבגד, היינו עיכוב תפירה, וטהורה) !? כי קאמר ליה - בשיפא (נישופת בשופינא, שקורין לימ"א; שאין בה חלודה) קאמר ליה. ובשיפא דא ודא אחת היא? והתניא: 'מחט בין נקובה בין אינה נקובה - מותר לטלטלה בשבת' (בבבא, דהא חזיא ליטול את הקוק, ותורת כלי עליה) 'ולא אמרינן 'נקובה' (חלוקה להלכותיה) 'אלא לענין טומאה בלבד' (דנקובה מקבלת טומאה ושאינה נקובה לא) !
 הא תרגמא אביי (בפרק 'כל הכלים' [שבת קכג, ב]) אליבא דרבא בגלמי (שהוא גולם שנקצצה מן החוט ועומדת לינקב; התם הוא דכל זמן שלא נקבה אינה מקבלת טומאה, דהא לא נגמרת מלאכתה, ולענין טומאה - כלי מעשה כתיב (במדבר לא, נא): שגמר כל מעשהו; ומיהו לענין שבת שריא, דזימין דממליך עלה ומנח לה הכי ומשוי לה מנא לנטיילת קוק; אבל מחט שנגמרה מלאכתה כגון אישפינגל"א שאינה עומדת לינקב - דא ודא אחת היא לטומאה).

משנה:
חמור יוצא במרדעת (בשטי"ל [אוכף] ומניחין אותו כל היום על החמור לחממו, דאמרי אינשי "חמור אפילו בתקופת תמוז קריר ליה") **בזמן שהיא קשורה בו** (בגמרא מפרש); **זכרים** (אילים) **יוצאין לבובין**; **רחלות יוצאות שחוזות כבולות וכבונות** (מפרש בגמרא);
העזים יוצאות צרורות (דדיהן צרורות, פעמים ליבש: שמהדקן כדי שלא יחלבו עוד, ויתעברו, או יהו שמנות לאכול, ופעמים לחלב: לשמור חלבן שלא יטפטף לארץ וקושרין להם כיס בדדיהן);
רבי יוסי אוסר כולן (דמשוי הוא) **חוץ מן הרחלין הכבונות** (שהוא שמירת צמרן שלא יטנף, והוי להו תכשיט);
רבי יהודה אומר: עזים יוצאות צרורות ליבש אבל לא לחלב (רבי יהודה סבירא ליה כתנא קמא, דלאו משוי הוא; ומיהו ליבש דמיהדק שפיר וליכא למיחש דילמא נפיל ואתי לאיתויי, אבל ליחלב - דלא מיהדק שפיר - חיישינן).

(שבת נג, א)
גמרא:
אמר שמואל: והוא - שקשורה לו מערב שבת;
 תוספות מסכת שבת דף נג עמוד א ד"ה והוא שקשורה לו מע"ש - רש"י פי' לקמן דבקשורה מע"ש הוי מלבוש החמור, אבל באינה קשורה מע"ש הוי משאוי; ועוד יש לפרש דבאינה קשורה מע"ש מיחזי כמתכוין להוצאת המרדעת; וה"ר פור"ת פירש דמיחזי כאילו מתכוין להוליך הבהמה למקום רחוק. לא ברור ההסבר הראשון: אם יניח בשבת ויקשור קשר שאינה בר קיימא, והיכן האיסור, אם במצב קשור המרדעת אינה משוי אלא לבוש?
אמר רב נחמן: מתניתין (לקמן בהאי פירקא) נמי דיקא, דקתני [שבת פ"ה מ"ד]: 'אין החמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו'; היכי דמי?:
אילימא שאינה קשורה לו כלל - פשיטא, דילמא נפלה ליה ואתי לאתויי; אלא לאו שאינה קשורה מערב שבת; מכלל דרישא - שקשורה לו מערב שבת!?
שמע מינה.

תניא נמי הכי [תוספתא שבת פ"ה מ"ב]: **'חמור יוצא במרדעת בזמן שקשורה לו מערב שבת, ולא באוכף אף על פי שקשורה לו מערב שבת; רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף באוכף** (דאיהו נמי מהני לחממה) **בזמן שקשורה לו מערב שבת, ובלבד שלא יקשור לו מסריכין** (פוטרא"ל [רתמת חזה] דמיחזי כמי שרוצה להטעינו משוי), **ובלבד שלא יפשול לו רצועה תחת זנבו** (פושל"א [רתמת

זנב] שנותנים שם שלא תרד האוכף והמשוי על צוארה כשהיא יורדת לעמק, והמסרך שלא תרד על זנבה כשהיא עולה על ההרים). ' .

בעא מיניה רב אסי בר נתן מרבי חייא בר רב אשי: מהו ליתן מרדעת על גבי חמור בשבת (ולא לצאת לרשות הרבים, אלא בחצר, ומפני הצינה)? תוספות מסכת שבת דף נג עמוד א ד"ה מהו ליתן המרדעת ע"ג חמור בשבת - ואין לאסור משום דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל, דבהמה חשיבא כדבר הניטל כיון דיכול למושכה ולהוליכה בכל מקום! ורב אסי בר נתן דבעי אם אסור - אין לפרש משום דמיחזי כרוצה להוליך הבהמה למקום רחוק, דא"כ היכי דייק דמאן דשרי טרסקל כ"ש מרדעת! ואין לפרש נמי דבעי למיסר בחצר אטו רשות הרבים, כדאמר גבי אשה בפרק 'במה אשה' (לקמן דף טז): דגבי בהמה לא גזרו, כדתניא בסמוך גבי זוג זמטיילת עמו בחצר! אלא נראה לר"י דטעמא משום טרחא דשבת; ואע"ג דשריא קרצוף בפ"ב דביצה (דף כג.) - התם יש לה צער ביותר; אי נמי לא שרי אלא ביום טוב, אבל בשבת אסור.

אמר ליה: מותר.

אמר ליה: וכי מה בין זה לאוכף?

אישתיק.

איתיביה: 'אוכף שעל גבי חמור - לא יטלטלנה בידו, אלא מוליכה ומביאה בחצר והוא נופל מאיליו' (כסבור הא דאישתיק משום דלא אשגח ביה, דסבר אוכף נמי שרי, ואותיביה מברייטא דאסור ליטלה); השתא ליטול אמרת לא, להניח מיבעיא (דדמי כאילו צריך להטעינה משוי)?

אמר ליה רבי זירא: שבקיה, כרביה (רב) סבירא ליה, דאמר רב חייא בר אשי אמר רב: 'תולין טרסקל לבהמה בשבת (סל מלא שעורים תולין לה בצוארה ופיה נתון לתוכו ואוכלת, ותענוג בעלמא הוא: שלא תסרח לשוח צוארה לארץ) וקל וחומר למרדעת', ומה התם דמשום תענוג שרי - הכא דמשום צער (של צינה) לא כל שכן.

שמואל אמר: מרדעת מותר (דצעדא היא הלכך אורחה בהכי ולא משוי הוא), טרסקל אסור.

אזל רבי חייא בר יוסף, אמרה לשמעתיא דרב (דשרי בטרסקל) קמיה דשמואל, אמר ליה: אי הכי אמר אבא ('אבא' = חברי, כמו אבך [תרגום] אבא למלכא [בראשית מא, מג]) - לא ידע במילי דשבתא ולא כלום! כי סליק רבי זירא, אשכחיה לרבי בנימין בר יפת דיתיב וקאמר ליה משמיה דרבי יוחנן: נותנין מרדעת על גבי חמור בשבת. אמר ליה: יישר, וכן תרגמה אריון בבבל.

'אריון' מנו? (שמואל קרי 'אריון' על שם שהיה בקי בדינין ושופט, כמלך השופט על הארץ, לשון 'ריכא מלך' [בבא בתרא ד. ט.])

והא רב נמי אמרה (דכיון דשרי בטרסקל - כל שכן מרדעת)! ? אלא שמעיה דהוה מסיים ביה "ואין תולין טרסקל בשבת", אמר ליה: יישר, וכן תרגמה אריון בבבל, דכולי עלמא מיהת מרדעת מותר.

מאי שנא מאוכף (שאסור ליטול, וכל שכן להניחו)?

שאני התם, דאפשר דנפיל ממילא (כדקתני 'מוליכו ומביאו לחצר והוא נופל מאיליו'). רב פפא אמר: כאן (מרדעת) לחממה, כאן לצננה: לחממה אית לה צערא (מרדעת צריך לחממה, ומותר משום צער דצינה), לצננה לית לה צערא (אבל נטילת אוכף אינו אלא שיצטנו: שנתחממה על ידי משאוי שנשאה מבעוד יום, ואי לא שקיל ליה - לא איכפת לן, שהרי הוא יצטנו מאיליו), והיינו דאמרי אינשי "חמרא אפילו בתקופת תמוז קריירא לה".

תוספות מסכת שבת דף נג עמוד א ד"ה דשמעיה דקא מסיים בה כו' - אע"ג דקיי"ל כרב באיסורי - היינו לגבי שמואל לחודיה, אבל הכא ר' יוחנן דקיי"ל כוותיה לגבי רב קאי כשמואל, וברייטא דאוכף נמי קיימא כשמואל למאי דמשני 'כאן לחממה כאן לצננה', ומתני' דאין סכין ומפרסטין לבהמה דמיייתי לקמן - נמי פליגא אדבר כדפירש בקונטרס.

שולחן ערוך אורח חיים סימן שח סעיף ג: הגה: כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, (יז) אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו, שרי. ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנתות דולקות עליו, (יח) או בתנור שדולק בו אש. וכן מותר (יט) ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה (מרדכי פ' כל הכלים וריש ביצה ורבינו ירוחם ח"ג והמגיד פכ"ה ות"ה סי' ס"ז וכל בו סוף דיני שבת). וכן מותר לטלטל דבר מוקצה ע"י נפוח, דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול (תשובת מהרי"ו).

משנה ברורה סימן שח ס"ק (יט) ליקח דבר היתר - היינו אפילו כשהדבר מוקצה תלוי וע"י לקיחת ההיתר מתנדנד - מכל מקום שרי: דזה מקרי 'טלטול מן הצד לצורך דבר המותר' [פמ"ג]:

רא"ש מסכת שבת פרק ה סמן ב: ... ובירושלמי משמע דהא דאמר שמואל 'ובלבד שתהא קשורה לו מערב שבת' - (משום) דאסור לקשור מרדעת בשבת משום דמשתמש בבעלי חיים. דגרסי' התם (הלכה א) שמואל אמר בקשורה בו מע"ש.

ואם כן - כיצד מותר לקשור את המרדעת בשבת? - כי לא קושרים חזק, אם זה לא לצורך רכיבה, ולא ישתמש בהמה לתת לו "קונטרא" למשוך ולמתוח את הרצועה לצורך הקשירה. וכן כתב הרא"ש:

רא"ש מסכת שבת פרק ה סוף סימן ב: אבל כשנותן מרדעת על גבי החמור בלא קשירה אין צריך להתקרב אצל החמור ואין נשען עליו ואין כאן משתמש בבעלי חיים. וצריך לזהר כשנותן הרסן בראש הבהמה שלא ישען על ראשה. ומכאן יש לדקדק הא דאין נותנין נר על גבי דקל ביו"ט (לעיל דף מה א) לא בשביל שיהא נקרא משתמש במחומר אם נוטלו משם, אלא גזרינן שמא יעלה באילן כדי ליטלו: דלא אמרו חכמים אלא אין עולין על גבי בהמה ואין עולין על גבי אילן ביו"ט:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שלו סעיף א

<א> אין עולים באילן, בין לח (א) בין יבש, (ב) ואין נתלים בו (ג) <ב> ואין משתמשים (ד) במחומר לקרקע כלל, גזרה (ה) שמא יעלה ויתלוש. עלה באילן בשבת, (ו) בשוגג מותר לירד; במזיד, (ז) אסור לירד. ואם עלה מבעוד יום, (ח) בכל גווני (ט) מותר לירד משחשכה. (י) ויש אומרים דהני מילי כשהיה דעתו לירד מבעוד יום, אבל אם לא היה דעתו לירד מבעוד יום לא ירד משחשכה, כיון שהיה דעתו לישב שם באיסור. הגה: (יא) <ג> ודוקא אדם שעלה שם, אבל אם הניח שם חפץ מבעוד יום (יב) אסור ליטלו משם בשבת (המגיד פרק כ"א). וכל זה באילן (יג) וכיוצא בו, <ד> אבל קנים (יד) הרכים כירק, מותר להשתמש בהם אעפ"י שמחוברים בקרקע, (טו) דאין אסור להשתמש בירק (הגהות אשרי פרק בכל מערבין בשם א"ז וכו').

משנה ברורה סימן שלו ס"ק (יב) אסור ליטלו וכו' - שאין איסור בהיות כלים מונחים מעצמם על דבר המחומר בשבת, ובנטילתו משתמש הוא בהאילן, והטעם דאסור ליטול בשבת מהאילן - משום דבשל יבוא עי"ז להשען עליו או על אחד מענפיו, ולפיכך כל שגבהו יותר מג' טפחים גזרו בזה. ודע דאעפ"י אסור להניח בע"ש על האילן כלים המותרים לו להשתמש בשבת דמתוך שהוא משתמש בהם אתי להורידם מן האילן בשבת וכדלעיל בסימן רע"ז:

שער הציון אות ז: ... ומשמע מדברי הריטב"א ... דמעל גב הבהמה אין איסור ליטול

מיתבי [תוספתא שבת פ"ד מ"ה [ליברמן]]: '**לא יצא הסוס בזנב שועל** (שתולין לו בין עיניו שלא ישלוט בו עין), **ולא בזהרורית שבין עיניו** (לנוי); **לא יצא הזב בכיס שלו** (שתולין לו באמתו לקבל זוב, ולבדוק מנין ראיותיו, שאינו תכשיט לו), **ולא עזים בכיס שבדדיהן** (לקבל חלב הנוסף; אי נמי שלא ישרטו דדיהן על הקוצים, שהיו דדיהן גסין), **ולא פרה כחוסם שבפיה** (שחוסמין אותה שלא תרעה בשדות אחרים, וכשמגיעין למקום מרעייתם - נוטלין אותה הימנה), **ולא סייחים בטוסקלין שבפיהם לרשות הרבים**, **ולא בהמה כסנדל שכרגליה** (שעושין לה סנדל של מתכת שלא יזיקה האבנים) **ולא בקמיע** (כתב לפרואות חולי) **אף על פי שהוא מומחה** (שריפא כבר שלש פעמים), **וזו חומר כבהמה מכאדם** (קסלקא דעתא השתא דאקמיע קאי, דאמרין לקמן בפרק 'במה אשה יוצאה' (דף סא.) שהאדם יוצא בקמיע מומחה, וכל הני דקתני 'לא תצא' - הנך דלאו שמירת גופה הוא אלא משאוי, וסנדל - משום דדילמא מישתליף ואתי לאתויי);

אבל יוצא הוא כאגד שעל גבי המכה (ליכא למימר אתי לאתויי), **ובקשישין שעל גבי השכר** (בהמה שנשבר בה עצם - עושין לה דפין מכאן ומכאן, וקושרים אותן שם, והן מעמידין העצם שלא ינוד אנה ואנה עד שמתחבר), **ובשיליא המדולדלת בה** (שיצתה מקצתה), **ופוקקין לה זוג** (אישקלי"ט [פעמוני]) **בצוארה ומטיילת עמו** (באותו זוג) **בחצר** (אבל לא תצא בו לרשות הרבים כדמפרש לקמן בפרקין (דף נד.ב), דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא; אבל כשאינו פוקק אפילו בחצר לא תצא, מפני שהעינבל שבתוכה מקשקש ומוליד קול; לכך פוקק בצמר או במוכין: שלא יקשקש העינבל שבתוכה); **קתני מיהת 'ולא סייחין בטוסקלים שבפיהם לרשות הרבים'** לרשות הרבים הוא דלא, הא בחצר שפיר דמי; **מאי לאו בגדולים ומשום תענוג** (בסייחים גדולים קאמר, דצוארן ארוך ואין להם צער לשוח ולאכול מעל גבי הקרקע, ותולה להן טוסקל לתענוג, וקשיא לשמואל)? **לא בקטנים ומשום צער** (קטנים - ארכובותיהן גבוהין וצוארן קטן, ויש להם צער לשוח על גבי הקרקע ולאכול); **דיקא נמי, דקתני**

(שבת נג, ב)

דומיא דקמיע (משום חולי) - שמע מינה.

אמר מר: '**ולא בקמיע אף על פי שהוא מומחה**'; והא אנן תנן (גבי

אדם, לקמן בפרק 'במה אשה' (שבת פ"ו מ"ב דף ס.) '**ולא בקמיע שאינו מומחה**', הא

מומחה שפיר דמי (מאי שנא בהמה מאדם)?

הכי נמי שאינו מומחה והא 'אף על פי שהוא מומחה' קתני?

מומחה לאדם ואינו מומחה לבהמה.

ומי איכא מומחה לאדם ולא הוי מומחה לבהמה?

אין! אדם דאית ליה מזלא (מלאך שלו) - מסייע ליה (ומליץ עליו), בהמה דלית לה מזלא - לא מסייע לה.
 אי הכי (דבהמה נמי נפקא בקמיע המומחה לבהמה) מאי 'זה חומר כבהמה מכאדם' (אדם נמי לא נפיק אלא בקמיע מומחה לאדם)?
 מי סברת אקמיע קאי (זה חומר)? אסנדל קאי (דקתני זלא בהמה בסנדל שברגליה)!
 תא שמע [תוספתא שבת פ"ד מ"א]: 'סכין (שמן) ומפרכסין (גלדי מכה) לאדם ואין סכין ומפרכסין לבהמה'; מאי - לאו דאיכא מכה ומשום צער (ואפילו) הכי לבהמה לא וקשיא בין לרב בין לשמואל דשרי במרדעת?
 לא, דגמר מכה ומשום תענוג (שנתרפאה המכה, וסיכה ופירכוס משום תענוג). (ולרב ודאי קשיא, וההיא מתניתא קמייטא דאוכף - נמי קשיא ליה: דנהי נמי דלצינה ליכא צער, תענוג מיהא הוא; אלא רב תנא הוא, ופליג.)
 [ועיין בסוף פרק רביעי 'במה טומנין' בענין קרח ושומן, ממרח ונולד]

שבת קט"ב, משנה: כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכוס עיקרין מפני שהן לירוקה, אבל שותה הוא מי דקלים לצמאיו וסך שמן עיקרין שלא לרפואה
 קיא,א משנה: החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ, אבל מטבל כדרכו ואם נתרפא - נתרפא; החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן, ולא שמן ורר; בני מלכים סכין שמן ורר על מכותיהן, שכן דרכן לסוך בחול; ר"ש אומר: כל ישראל בני מלכים הם.
 שולחן ערוך אורח חיים סימן שכז סעיף א
 החושש במתניו, לא יסוך (א) שמן וחומץ; אבל סך הוא (ב) שמן לבדו, אבל לא בשמן ורר משום (ג) דמוכחא מלתא <א> דלרפואה קא עביד; ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורר ודרך בני אדם לסוכו אפי' בלא רפואה, מותר. הגה: <ב> ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, (ד) בכל שמן אסור (בית יוסף).
 משנה ברורה סימן שכז ס"ק (א) שמן וחומץ - הטעם דאין דרך לסוך בשתיהן יחד אלא לרפואה, וכל מילי דהוא לרפואה אסור רבנן גזירה משום שחיקת סממנים דאסור מן התורה משום טווח, כמש"כ בסימן שכ"ח; ודע דבגירסתנו במשנה וכן בר"ח ורי"ף ורמב"ם איתא 'יין וחומץ', והיינו אפילו באחד מהן;
 משנה ברורה סימן שכז ס"ק (ד) בכל שמן אסור - ומשום אסור לסוך בשמן במדינותינו הראש שיש בו חטטין, וכן אם יש לו נפח בכל מקום שהוא - אסור לסוך בשמן במדינותינו. ובחלב ושומן אסור בכל מקום, משום דניתן ונימס והוי נולד וכדלעיל בסימן שכ"ו ס"י בהג"ה:

תא שמע: 'בהמה שאחזה דם' (אנפודור"א [שתוק רגל]) - אין מעמידין אותה במים כשכיל שתצטנן (אלמא אפילו צער נמי אסור); אדם שאחזו דם - מעמידין אותו במים כשכיל שיצטנן!
 אמר עולא: גזירה משום שחיקת סממנים (במידי דרפואה גזור רבנן, דאי שרית שום רפואה - אתי למישרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאורייתא: דהוי טווח).

אי הכי אדם נמי?
 אדם נראה כמיקר.
 רש"י מסכת שבת דף קיא עמוד א ד"ה ונימא מדלפני טיבול שרי כו' - דאין לך שאסור למקצת השבת ומותר למקצתו, דהא שמעינן לרבא בפרק יום טוב במסכת ביצה דאמר גבי טבילה הואיל הכי האי גוונא, דקתני התם דאין מטבילין כלים בשבת, ואדם טובל, ואמרין: כלים מאי טעמא לא אמר רבא: מפני שנראה כמתקן כלי, אבל אדם נראה כמיקר, ואמרין: תינח בשבת דשריא רחיצה, ביום הכיפורים דאסור רחיצה, והכל יודעין דטובל הוא ומתקן עצמו, מאי איכא למימר הא איכא למיגזר אטו מתקן עור צבי ואמר רבא: ליכא מידי דאיסור שבת דבשבת לישתרי וביום הכיפורים ליתסר, והואיל ובשבת לא הוה למיסריה - ביום הכיפורים נמי לא גזור עליה.

שאלו מדרכי תורות הדשן: האם מתרחצין סתם בנהר או בים בשבת? - לא, וממילא לא נראה כמיקר, גם לרפואה אסור - ואפילו לטבילה יהא אסור? תשובה: אין כאן תיקון, כי אליבא דהלכתא אין צורך בטבילה; אבל בטבילת נשים יש תיקון!??

שולחן ערוך אורח חיים סימן שכז סעיף ח * (כד) אדם ה מותר לטבול מטומאתו בשבת.
 משנה ברורה סימן שכז ס"ק (כד) אדם וכו' - ר"ל אע"ג דכלי אסור להטבילו ולטהרו מטומאתו בשבת ויו"ט מפני שנראה כמתקן הכלי ע"ז אדם שאני מפני שהוא נראה כמצנן עצמו במים ואפילו אם העת קר וגם המים סרוחים שאין דרך לרחוץ בהם - מ"מ לפעמים כשאדם בא מן הדרך ומלוכלך בטיט וצואה הדרך לרחוץ אף באלו, וע"כ מותר אפי' היה יכול לטבול קודם השבת. ונוהגות הנשים שאינן טובלות שלא בזמנן בשבת, וכתבו הפוסקים דיפה נהגו: משום דכיון דסוף סוף המנהג בזמננו לאסור בשבת לרחוץ כל הגוף אפילו בצונן, וכנ"ל, א"כ ניכר דהוא משום טבילה ומחזי כמתקן; וכתבו האחרונים דמ"מ נראה דמותר לטבול לקריו כיון דנתבטל התקנה ומותר בתורה ובתפלה אפילו קודם טבילה וכנ"ל בסי' פ"ח, א"כ לא מחזי כמתקן ע"י הטבילה; ועיין במש"כ בביאור הלכה דיש מחמירין וסוברין דאין לחלק בין טבילת קרי לשאר טומאות, ומי שנוהג להקל אין למחות בידו, כי רוב האחרונים סותמין להקל בזה; ועכ"פ בנטמא בשבת ויו"ט גופא נראה בדאי דאין להחמיר, וכן נתפשט המנהג להתיר, אך יזהר מאד שלא יבוא לידי סחיטה דהוא איסור גמור:

אי הכי - בהמה נמי נראה כמיקר!
 אין מיקר לבהמה (אין דרך להקר בהמה, הלכך כולי עלמא ידעי דלרפואה קמיכוין, ואתי למישרי שחיקת סממנים).

ולבהמה מי גזרינן (במקום פסידא כי האי גוונא)? והתניא: 'היתה עומדת חוץ לתחום' (קטלוקא דעתא חוץ לתחום שלו היתה עומדת בהמה) - קורא לה והיא באה' ולא גזרינן דילמא אתי לאתויי!

דאמר רבינא: כגון שהיה תחום שלה מובלע בתוך תחום שלו (ד'חוץ לתחום' דקתני = חוץ לתחום שלה: שהבהמה המסורה לרועה המיוחד הרי היא כרגלי הרועה, וזה - הקורא לה בעליה ויכול לילך, כגון שהוא שבת קרוב לאותו מקום; ואפילו הכי לא יביאנה ממש בידיו: הואיל והיא יוצאה חוץ לתחומה - אין לה אלא ארבע אמות; ומיהו קורא לה והיא באה, דלא הוזהר הוא על תחום בהמתו - ובלבד שלא יביאנה ממש בידיו).

רב נחמן בר יצחק אמר: שחיקת סממנין [בבהמה] גופה תנאי היא (דאיכא דלא גזר שאר רפואות אטו שחיקת סממנין), דתניא: 'בהמה שאכלה כרשינין' (הרבה, ועל ידי אכילה מרובה אחזה חולי שקורין מינייזנא, וצריכה להשתלשל ולהוציא רעי ומריצה) - לא יריצנה כחצר בשביל שתתרפה' (שתתרפה' גרסינן הכא, לשון ריפוי: שיהיו מיעיה רפויים בשילשול ומוציאה רעי; גזירה: בכל רפואה אטו שחיקת סממנין), ורבי אושעיא מתייר. דרש רבא: הלכה כרבי אושעיא.

וכן פסק הר"ף [שבת דף כד עמוד ב] דרש רבא הלכה כר' יאשיה והשתא דדרש רבא הלכה כר' יאשיה ומיקל משום צערא דבהמה ולא קא גזר משום שחיקת סממנין ש"מ לית הלכתא כי הא דתנן בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן אבל אדם שאחזו דם מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן אלא אפילו בהמה נמי מעמידין אותה במים דהאי תנא דאסר משום שחיקת סממנין הוא דאסר ובהא איפסיקא הלכתא כר' יאשיה דלא גזר משום שחיקת סממנין דאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו דלית סממנין. מרדכי אות שם: בהמה שאחזה דם, אם ספיקא הוא שאם לא יקיצו לה דם תמות, מותר לומר לנכרי להקיצה, דאמירה לנכרי שבות, והלכתא כרבנן דפליגי עליה דר' יהודה [פרק קמא דפסחים דף יא, א, ובבכורות לג, ב, גבי בכור שאחזו דם דאמרין יקיצ, ובלבד שלא יטיל בו מום, ומסיק התם טעמא כיון דאי שביק ליה מית, אי לא שרית ליה אתי למיעבד ביה איסור דאורייתא, וכי היכי דדחינן התם איסורא דרבנן - הכי נמי דחינן איסורא דרבנן, דאמריה לנכרי שבות. ועיין תוספות מד, א ד"ה

שולחן ערוך אורח חיים סימן שלב סעיף ג

אם אכלה כרשינין הרבה ומצטער, (ה) יכול להריצה בחצר (ו) כדי שתייגע ותתרפא. משנה ברורה סימן שלב (ה) יכול להריצה וכו' - דאע"ג דזהו רפואה וברפואה לאדם גזרו משום שחיקת סממנים ברפואת בהמתו אין אדם בהול כ"כ שיבוא לשחוק סממנים וה"ה אם היא קרובה למיתה מחמת זה דאז בודאי בהול אפ"ה מותר דאי לא שרית ליה אתי לידי שחיקת סממנים ושאר מלאכה דאורייתא וכדלקמיה בסעיף ד': סעיף ד

<ג> אם אחזה דם, (ח) יכול ב להעמידה במים כדי שתצטנן; * (ח) ואם הוא ספק שאם לא יקיצו לה דם (ט) תמות, ג מותר לומר לעכו"ם להקיצה. משנה ברורה סימן שלב (ט) תמות - ועיין בח"א שכתב דאפילו אם היא רק חולה בעלמא ג"כ מותר ע"י א"י כדי לרפאותה משום צער בע"ח אבל להקיצו לסוס כדי שיאכל יותר בודאי אסור:

מתי חוששים ומתי אין חוששין:

ביאור הלכה סימן שלב ד"ה * ואם הוא ספק וכו' - הנה מקור הדבר הזה נובע מסוגיא דפסחים דף י"א לענין להקיצו דם בכור במקום שאין עושה בו מום: דלר' יהודה אסור, משום דאמרין 'מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה במקום שאין עושה בו מום אתי למעבד במקום שעושה בו מום'; ולרבנן מותר להקיצו במקום שאין עושה בו מום משום דאי לא שרית ליה - כל שכן דאתי למעבד! וביאר זאת רש"י, וז"ל: כל שכן - הואיל ובהול, הוא אי לא שרית ליה במקום שאין עושה בו מום - עובר על דבריו ועושה, ושוב אינו נזהר בין מקום מום לשלא במקום מום, דסבר שהכל שוה; ע"כ תוכן הסוגיא. ועפ"ז כתב המרדכי בפרק במה בהמה דמותה לומר לא"י להקיצו דם לבהמה באופן שאם לא יקיצו לה דם תמות משום דאי נגזור עליו גזירה דאמירה לא"י שבות אתי להקיצו בעצמו משום דאדם בהול על ממונו וא"א שיעמוד עצמו מלהקיצו דם ושוב אינו מבחין בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן, והיינו כרבנן ולא כר"י, משום דיחיד ורבים הלכה כרבנן; וכן פסק השו"ע בלי שום חולק על זה; אמנם מדברי התוספות בפ"ג דשבת דף מ"ג ע"א מוכח דלא ס"ל כדעת המרדכי והשו"ע דז"ל מתוך שאדם בהול וכו' אע"ג דגבי ממונו איפכא אי שרית ליה אתי לכבויו היינו משום שאין אדם מצטער על ממונו כמו על מתו ואי שרית ליה מתוך שהוא טרוד להציל ישכח שהיום שבת ויבוא לכבות בשוגג אבל על מתו מצטער ביותר ואי לא שרית ליה אתי לכבויו במזיד הרי שמענו מפורש מדבריהם דגבי ממונו לא אמרינן האי סברא דאי לא שרית ליה אתי לעבור במזיד אלא אדרבה אמרינן מתוך שהוא בהול צריך לגזור עליו כדי שלא יעבור בשוגג והיינו כדעת ר"י כנ"ל וכן כתב הרמב"ם והרשב"א בשבת מ"ג בסוגיא זו וכ"כ הר"ן והריטב"א אמנם באמת תמוה מאד על כל הראשונים דאין נעלם מהם סוגיא דפסחים דלרבנן אף בממונו אמרינן מתוך שהוא בהול על ממונו אי לא שרית ליה אתי לעבור במזיד כנ"ל וק"ל יחיד ורבים הלכה כרבנן ואפשר לומר דס"ל דאף דבכל איסורים ק"ל כרבנן דאמרין דאי לא שרית ליה אתי לעבור במזיד מ"מ לענין שבת דחמיר מאד דהוא איסור סקילה לא אתי לעבור במזיד אלא אדרבא גזרינן עליו כדי שלא יבא לעבור עליו בשוגג מתוך שהוא בהול. אמנם באמת דבר זה קשה מאד לומר כן דהרי חזינן דאף לענין שבת אמרינן בריש פרק מי שהחשיך מ"ט שרי רבנן למיתב כיסו לעו"ג קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לאתויי ד' אמות בר"ה ואפשר ליישב דבריהם דס"ל דהוא דריש פרק מי שהחשיך שאני שהוא מפסיד בידים את הכיס ואין אדם מעמיד עצמו על ממונו להפסידו בידים אף באיסור שבת אבל היכא דפסידא ממילא אתי כמו בבכור ודליקה בזה יש חילוק בין איסור שבת לשאר איסורים ועצם סברא זו כתב הרמב"ם הביאו הר"ן

והרשב"א בריש פרק מי שהחשיך ע"ש היטב אמנם האמת יורה דרכו דהעיקר הוא כדעת המרדכי והשו"ע ואין לחלק בין איסור שבת לשאר איסורים דמה לי איסור סקילה ומה לי איסור לאו וכל עיקר שהכריח להראשונים הנ"ל דגבי ממון לא אמרינן הך סברא דאי לא שרית ליה אתי לעבור במזיד משום דדחקם הך סוגיא דפרק כ"כ דאמרינן שאם נפלה דליקה בליל שבת מצילין מזון שלש סעודות ופריך שם הגמרא מכדי בהתירה קטרוח נציל טפי אמר רבא מתוך שאדם בהול על ממון אי שרית ליה אתי לכבויה ומזה הוציאו הראשונים דגבי ממון לא אמרינן הך סברא דאי לא שרית ליה אתי לעבור במזיד דאל"כ אדברא נימא איפכא להתיר להציל כל מה שיוכל דאי לא שרית ליה אתי לכבויה אלא ע"כ דגבי ממון לא אמרינן הכי. אמנם באמת לענ"ד לק"מ מסוגיא זו על סוגיא דפסחים הנ"ל דעד כאן לא אמרינן שם בפסחים לרבנן דמתיר להקיש דם לבכור במקום שאין עושה בו מום ולא גזרינן דלמא אתי למעבד במקום שעושה בו מום וכן בפרק מי שהחשיך דמתיר לתת כיסו לא"י מטעמא דאי לא שרית ליה אתי לאתויי ד' אמות ברא' היינו משום דשם אם נתיר לו אין מצוי שיבא לידי איסור דאורייתא דגבי בכור אם יקוי במקום שאין עושה בו מום לא יהיה צריך תו להקיש במקום שעושה בו מום וכן בפרק מי שהחשיך אם יתן כיסו לא"י תו לא יבא לידי איסור דאורייתא לשאת בעצמו ברא' דהלא הא"י ישאנו אבל הכא גבי דליקה אף אם נתיר לו להציל כל מה שיוכל בלא כיבוי עדיין יש חשש שיבא לידי איסור דאורייתא לכבות חפצים שאינו יכול להציל אותם בלא כיבוי וכגון שהקיף אותם האש מכל צד ונעיון ברש"י שם ד"ה אי שרית ותראה שכוון למה שכתבנו ומשום לא שרו ליה רבנן לומר לא"י לכבות כמו בפרק מי שהחשיך דמתיר לומר לא"י שיטול כיסו ובזה לכאורה הוא דלא שרו ליה רבנן לומר לא"י לכבות כמו בפרק מי שהחשיך מה שכתב בענין זה ולענ"ד נראה דגבי דליקה חששו חכמים ביותר משום דבדליקה צריך אנשים הרבה לכבות וכל אחד ואחד בכיבוי הוא מציל ממון ובשביל זה חששו דאם נתיר לומר לא"י לכבות יבוא להראות לא"י אין לכבות ומתוך זה יבוא גם הוא לכבות ולא התירו אלא לומר כל המכבה אינו מפסיד דאינו עושה בצויו אלא מאליו וגם זה מטעם דאדם בהול על ממון כמו שפירש"י בכתובות דף ע"ב אב"ל בההיא דריש מי שהחשיך לא שייך זה דאם יתן לא"י את כיסו שוב לא יהיה צריך לסייע לו כמובן וכן בדינו של המרדכי דמתיר לומר לא"י להקיש דמה משום דלא יבא לסייע לא"י בהקזה כמו בדליקה כנ"ל ועיון בשו"ע סימן של"ב שהניח הגרע"א בצ"ע דין זה של המרדכי דמש"ל בדליקה ולפי מה שכתבנו נכונים דברי המרדכי וואח"כ מצאתי כעין חילוקנו בהגהת מרדכי פרק כמה טומינן ע"ש. ועתה נשובה ונראה אם דעת הר"ף נוטה לדעת המרדכי או לא. והנה מדכתב הר"ף בפרק כמה בהמה וז"ל וכיון דקיי"ל הלכתא כר' יאשיה דמיקל משום צערא דבהמה ולא גזרינן משום שחיקת סממנים שמעת מינה דלית הילכתא כהאי מתניתא דתניא בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים עד שתצטנן גזירה משום שחיקת סממנים דאין אדם בהול כ"כ על רפואת בהמתו דניחוש לשחיקת סממנים עכ"ל ומדכתב טעמא משום דאין אדם בהול משמע דאם היה בהול על רפואת בהמתו היה צריך לחוש לשחיקת סממנים ואם כדעת המרדכי אדרבה הוא בהיפך דאם היה בהול על רפואת בהמתו בודאי לא היה צריך לחוש לשחיקת סממנים דאם לא נשרי שאר רפואות יותר יבוא לידי שחיקת סממנים משום דהוא בהול על ממון כנ"ל. אמנם לאחר העיון יש ליישב דגם הר"ף סובר כוותיה דהנה באמת דברי הר"ף לכאורה תמוהים דאין כתב בפשיטות דאין אדם בהול על רפואת בהמתו הלא מפורש בפסחים י"א דאדם בהול על ממון וכן בשבת לענין דליקה קאמר רבא אדם בהול על ממון וכן בכמה דוכתי וע"כ צ"ל דהר"ף מפרש האי הלכתא דבהמה שאחזה דם וכן בהמה שאכלה כרשינין בדליכא חשש שמא תמות אלא צערא בעלמא וס"ל דמיירי באופן כמו באדם דבודאי לא מיירי באופן דאיכא חשש סכנה דבאופן דאיכא חשש סכנה אף סממנים מותר לשחוק וכ"ש שאר רפואות ומאי רבותא דברייתא וגם לא היה מקשה הגמרא אי הכי אדם נמי וע"ז קאמר הר"ף דאין בהול כ"כ על רפואת בהמתו בדליכא רק צערא בעלמא לבהמה וכן אמרינן בפסחים שם דאין אדם בהול על צער בהמתו ובדאיכא חשש שמא תמות דאז בודאי הוא בהול ואיכא גזירת שחיקת סממנים מ"מ מותר מטעם אחר דאז הוא בהול ביותר ואי לא שרי ליה שום רפואה אתי יותר לידי שחיקת סממנים וכעין דאיתא בפסחים לענין בכור ומש"כ הר"ף דאין אדם בהול וכו' היינו דשם אינו בהול כמו באדם ולכן אינו דומה לאדם דאם הוא חולה שאין בו סכנה אסור בו כל רפואות משום שחיקת סממנים משא"כ אם היה אמרינן דגם בבהמה משום צערא הוא ג"כ בהול בודאי היה אסור ונכחם באדם דאסור בברייתא שחושש וכן בחולה שאין בו סכנה לרוב הפוסקים לעשות שום רפואה דומיא שחיקת סממנים ולא אמרו דאם נאסור לו יבוא לעשות בעצמו דאחרי שאין בהול ביותר לא יבוא לעשות בעצמו אבל בדאיכא חשש שמא תמות דאז הוא בהול ביותר בודאי מותר מטעם הנ"ל וכשיטת המרדכי אך הר"ף לא מיירי באופן זה ואף שהדבר קצת דוחק בלשון הר"ף ע"כ צריכין לפרש כן כדי שלא יסתור תוספתא מפורשת והביאה הא"ר בס' של"ב דבהמה שאכלה כרשינין מריצין אותה בחצר כדי שלא תמות הרי מפורש דבדאיכא סכנה לבהמה מותר להרציה ולא גזרינן שמא יבוא לשחוק סממנים אף דשם בודאי בהול כדאיתא בכמה סוגיות בש"ס דאדם בהול על ממון. והנה דברי התוספתא שהבאנו לכאורה סותר סוגית הש"ס דילן דמסוגיא דילן משמע דאף בדליכא רק צערא בעלמא לבהמה מותר לעשות לה שאר רפואות דמיירי דומיא דאדם כנ"ל ועוד מדקאמר ולבהמה מי גזרינן משמע מלשון זה דלא גזרינן בבהמה כלל האי גזירה דשחיקת סממנים ונ"ל דסוגיא דילן מיירי בדליכא רק צערא בעלמא לבהמה ומשום פליגי בה ר' יאשיה ורבנן וכמו שכתבנו לדעת הר"ף אבל בדאיכא ספק שמא תמות אף רבנן מודו דשרי לעשות שאר רפואות ולא גזרינן ביה גזירה דשחיקת סממנים משום דאדם בהול על ממון ואם לא נשרי ליה שאר רפואות יבוא לשחוק סממנים וכמו שכתבנו מתחלה לדעת המרדכי ודברי התוספתא דקאמר דמריצין אותה בחצר כדי שלא תמות אתיא כדעת רבנן דלא שריא לעשות שום רפואה לבהמה אלא בדאיכא ספק שמא תמות לבהמה [והנה כעין זה כתב ג"כ הפ"מ לתוך דברי הס"ז אך הוא לא הזכיר שבה מתורץ התוספתא ובאמת מסוגיא זו ראייה גדולה לדעת המרדכי וכנ"ל. אמנם נראה דדין המרדכי אמת מטעם אחר וגם כל הראשונים הנ"ל יודו ליה בדינו דאף דס"ל דבשבת לא אמרינן דאי לא שרית ליה אתי לעבור במזיד וכנ"ל מ"מ בזה יודו דמתיר לומר לא"י להקיש דם לבהמה בשבת משום צער בע"ח דהוא דאורייתא ודחי אמירה לא"י דהוא דרבנן וכמו שכתבו הפוסקים דמטעם זה מותר לומר לא"י לחלוב הבהמה בשבת וכדלעיל בסימן ש"ה סעיף כ'.

כל עיקר הדברים האלו העתקתי מכתובת יד בני המנוח הגדול בתורה ובמדות טובות כמוהר"ר אברהם זללה"ה שנפטר בעו"ה בן כ"ג שנה כ' כסליו תרנ"ב לפ"ק:

אמר מר: 'לא יצא הזב ככיס שלו ולא עזים בכיס שבדדיהן';
והתניא 'יוצאות עזים בכיס שבדדיהן'?

אמר רב יהודה: לא קשיא: הא דמיהדק (דליכא למיחש דילמא נפיל ואתי לאתויי)
הא דלא מיהדק;
רב יוסף אמר: תנאי שקלת מעלמא (איבדת כולם שאין אתה מוצא תנאים שנחלקו בכך,
דתוקי הנך תרתי מתנייתא חדא כמר וחדא כמר) ? תנאי היא (במתניתין: רבי מאיר [תנא קמא] שרי,
רבי יוסי אסר), דתנן 'העזים יוצאות צורות; רבי יוסי אוסר בכלל
חוץ מן הרחילות הכבונות; רבי יהודה אומר: עזים יוצאות
צורות ליכש' (ליבש מיהדק שפיר; ולענין משוי נמי לא הוי משוי, דצורך גופה היא: דחלבה מכחישה)
אבל לא ליחלב (ליחלב הוי משוי: שטוענת את החלב בכיס) !
ואיבעית אימא הא והא רבי יהודה, ולא קשיא: כאן ליבש כאן
ליחלב.

תניא: 'אמר רבי יהודה: מעשה בעזים בית אנטוכיא שהיו דדיהן
גסין (גדולין ונגרין על הקוצין ומסרטיין דדיהן) ועשו להן כיסין כדי שלא יסרטו
דדיהן'.

הסבות להלביש כיס לדדי הבהמה:

שלא ישרטו,

לקבל חלב הנוטף,

ליבש החלב,

תנו רבנן: 'מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק, ולא היה לו
שכר מניקה ליתן, ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה
והניק את בנו';

אמר רב יוסף: בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה!

אמר ליה אביי: אדרבה! כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי

בראשית (ולא זכה ליפתח לו שערי שכר)!

אמר רב יהודה: בא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם שנשתנו

עליו סדרי בראשית.

אמר רב נחמן: תדע (דקשין) דמתרחיש ניסא (מן השמים לכמה הצלות לנפשות אדם) -
ולא אברו מזוני (ואין נס זה רגיל שיבראו מזונות לצדיקים בביתם: שימצאו חטיין גדילין
באוצרותיהן).

תנו רבנן: 'מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת (ידה קטועה) ולא הכיר
בה עד יום מותה'.

אמר רב: בא וראה כמה צנועה אשה זו שלא הכיר בה בעלה!

אמר לו רבי חייא: זו דרכה בכך (לכסות כל אשה עצמה וכל שכן זו שהיתה צריכה

לכך)! אלא כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו.

זכרים יוצאין לבובין [רחלות יוצאות שחוזות [כבולות וכבונות]] :
מאי 'לבוכין' ?

1. אמר רב הונא: תותרי (קופל"א: שמחברין אותם בקשר שנים שנים שלא יברחו).

מאי משמע דהאי 'לבוכין' לישנא דקרוכי הוא?

דכתיב (שיר השירים ט, ט) לבבתי אחותי כלה [לבבתי באחת מעיניך באחד ענק מצורניך] (לבבתי = קרבתני
אצלך מחמת נוי מעשיך);

2. עולא אמר: עור שקושרין להם כנגד לבם כדי שלא יפלו עליהן
זאבים (דרך זאבים לאחוז בהמה בלבה).

זאבים - אזכרים נפלי, אנקיבות לא נפלי (בתמיה)?

משום דמסגו (מהלכין) בריש עדרא.

וזאבין בריש עדרא נפלי, בסוף עדרא לא נפלי (בתמיה)?

אלא משום דשמני.

ובנקבות ליכא שמני? ותו: מי ידעי בין הני להני?

אלא משום דזקפי חוטמיהו ומסגו כי דוו (מביטין כאן וכאן, לפיכך מתקנאין
בהם: כסבורים שרוצים להלחם בהם).

3. רב נחמן בר יצחק אמר: עור שקושרין להן תחת זכרותן כדי
שלא יעלו על הנקבות;

בשלטי גבורים כדב אות א: ... מכאן שמותר לשים לבעלי חיים אמצעי מניעה 'כיון שאינו עושה מעשה
באיברי הזרע'

ממאי?

מדקתני סיפא: 'והרחלים יוצאות שחוזות'; מאי 'שחוזות' ? -

שאוחזין האליה שלהן למעלה (זנב שלהן קושרים כלפי גבן שלא יכסה ערותן) כדי

שיעלו עליהן זכרים - רישא כדי שלא יעלו על הנקבות, וסיפא כדי שיעלו עליהן זכרים!
מאי משמע דהאי 'שחוזות' לישנא דגלויי הוא?
דכתיב (משלי ז,י) והנה אשה לקראתו

(שבת נד, א)
שית זונה ונצורת לב. (שית זונה נוטריקון דשחוזות; שית = בית הבשת).

הרחלים יוצאות [שחוזות] כבולות [וכבונות]:
מאי 'כבולות' ?
שמכבלין אליה שלהן למטה (לשון בכבלי ברזל [נתהלים קמט,ח]; קשורה) כדי שלא יעלו עליהן הזכרים.
מאי משמע דהאי 'כבול' לישנא דלא עביד פירי הוא?
דכתיב (מלכים א ט,יג) מה הערים האלה אשר נתת לי אחי (בעשרים ושתים עיר שנתן שלמה לחירם משתעי קרא) ויקרא להם ארץ כבול עד היום הזה;
מאי 'ארץ כבול' ?
אמר רב הונא: שהיו בה בני אדם שמכובלין (מעוטפין ומקושרין) בכסף ובזהב.
אמר ליה רבא: אי הכי - היינו דכתיב [מלכים א ט,יב] ויצא חירם מצר לראות את הערים אשר נתן לו שלמה ולא ישרו בעיניו - מפני שמכובלין בכסף ובזהב לא ישרו בעיניו?
אמר ליה: אין! כיון דעתיירי ומפנקי - לא עבדי עבידתא (אנגריא של מלך).
רב נחמן בר יצחק אמר: ארץ חומטון (מלחה ומתבקעת) היתה, ואמאי קרי לה 'כבול' ? - דמשתרגא בה כרעא (טובעת בה הרגל) עד כבלא (פרק התחתון שקורין קויל"ה [קרוסול]), ואמרי אינשי "ארעא מכבלא דלא עבד פירי".

כבונות:
מאי 'כבונות' ?
שמכבנין אותו למילת (ושרין בגד סביבו ביום שנוגד שצמרו נקי ומשמר צמרו שלא יטנף, לעשות מצמרו כלי מילת; 'מכבנין' - על שעושין כמין קרסי מתכת לחבר הבגד, כמו *זנות כבנית לבתי* (גיטין דף טו,א); נושק"א בלע"ז [סיכה הסוגרת את הבגד בצוארון]), כדתנן [נגעים פ"א מ"א]: *'שאת כצמר לבן'*; מאי *'צמר לבן'* ? - אמר רב ביבי בר אביי: כצמר נקי בן יומו שמכבנין אותו למילת.

והעזים יוצאות צרורות רבי יוסי אוסר ככולן חוץ מן הרחלין הכבונות;
רבי יהודה אומר: עזים יוצאות צרורות ליבש אבל לא לחלב;
איתמר: רב אמר הלכה כרבי יהודה, ושמואל אמר הלכה כרבי יוסי;
ואיכא דמתני להא שמעתא באפי נפשיה (ולא אפולוגתא דמתניתין): רב אמר ליבש מותר ולא לחלב, ושמואל אמר אחד זה ואחד זה אסור;
ואיכא דמתני לה (להא דשמואל) אהא: *'עזים יוצאות צרורות ליבש אבל לא לחלב; משום רבי יהודה בן בתירא אמרו: כך הלכה (דליבש מותר ולחלב אסור), אבל מי מפייס איזו ליבש ואיזו לחלב (מי מטיל גורל ומבחין איזו ליבש ואיזו לחלב, והרואה אותם צרורות ליבש אומר דלחלב הוא, ואתי למישרי תרווייהו)? ומתוך שאין מכירים - אחד זה ואחד זה אסור'*; אמר שמואל - ואמרי לה אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהודה בן בתירא.
כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: הלכה כתנא קמא (דמתניתין, דשרי בתרווייהו).

תנא קמא - אין בזה איסור תורה, ואין גוזרים;
רבי יוסי - אסור דילמא נפיל
רבי יהודה מתיר ליבש - שקשור חזק, ולא יפול, והוא כלבוש, ולחלב - הוא לשאת את החלב, ואסור.
רבי יהודה בו בתירה - אסור גם בצרורות לחלב, משום מראית עין!

תוספות מסכת שבת דף נד עמוד א ד"ה הלכה כר' יהודה בן בתירא - הא דנקט ר' יהודה בן בתירא ולא נקט ר' יוסי משום דבמקום שאין עושין כלל אלא כדי ליבש - שרי ר' יהודה בן בתירא, דלא שייך התם מי מפייס; ור' יוסי אוסר משום דילמא נפיל.

רבנו חננאל: וקיימא לן הלכתא כרב באיסורי, וכן הלכתא אף על פי שר' יוסי חולק.

פירוש המשניות להרמב"ם: ... והלכתא כרבי יוסי, ואין הלכתא כר' יהודה. שלטי גבורים כה, א אות א מסכם בערך כך רש"י כתנא קמא, שכן פסק רבי יוחנן; וחולקים הרא"ש והרמב"ם; ובאות ב שהוא כדרך משוי ואף על פי שמהודק ביותר אסור, וליבש – מותר;

שולחן ערוך אורח חיים סימן שה סעיף ו
אילים יוצאים לבובים והוא עור שקושרים להם תחת זכרותם שלא יעלו על הנקבות, והרחלות יוצאות שחוזות והוא שקושרין אליהן כלפי מעלה כדי שיעלו עליהן הזכרים, ויוצאות כבונות והוא שקושרים בגד סביבן לשמור הצמר שיהיה נקי, **והעמים צורות והוא שקושרים** (כב) ראשי דדיהן (כג) ודוקא כשקושרים אותם כדי שיצטמקו דדיהן ולא יחלבו דאז מהדק שפיר, אבל אם קשר כדי לשמור חלבן שלא יפול לארץ, אסור דלא מהדק שפיר (כד) וחיישינן דלמא נפל ואתי לאתויי.

שולחן ערוך אורח חיים סימן שה סעיף יא
לא יצא הסוס (לט) בזנב שועל שתולין בין עיניו שלא תשלוט בו עין הרע, ולא בזהורית שעושים לו לנוי, (מ) **ולא עזים בכיס שבדדיהם** שקושרים אותם שלא יסרטו דדיהם בקוצים, משנה ברורה סימן שה ס"ק מ משנה ברורה סימן שה ס"ק (כד) וחיישינן דלמא נפיל וכו' - אבל בלא"ה משמע דהיה מותר ולא הוי משוי דחשיב במה ששומר בזה את חלבו וכמו רחלים כבונות דשרי מפני ששומר בזה את צמרן. ועיין לקמן בסעיף י"א דאוסר לעזים לצאת בכיס שבדדיהן שתלוי עליה כדי שלא יסרטו דדיהן בקוצים מיירי התם שהיו צריכין עוד להחלב ולא הדקוה שפיר כדי שלא יצטמק החלב ולכך אסור:

(מ) ולא עזים וכו' - עיין לעיל בסקכ"ד מה שכ' שם:

משנה :

ובמה אינה יוצאה?

לא יצא גמל במטולטלת*, לא עקוד ולא רגול (מפרשינן בגמרא שעוקדים ידיהם עם רגליהם בכבלים שלא יברחו) וכן שאר כל הבהמות;
לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך (האחד, כדמפרש בגמרא) אבל מכניס חבלים לתוך ידו וימשוך, ובלבד שלא יכרוך (החבלים בכרך אחד; ובגמרא מפרש טעמא).

(*) מטולטלת: יש מפרשים פושלא [רצועה] שתחת זנבו, ויש מפרשים מרדעת; והאחרון נראה בעיני, דאי רצועה שתחת הזנב - קשורה ומחוברת לסרגא, ואיך תפול? וטעמא דמתניתין משום שמא תפול ומייתי לה הוא. [וראה רש"י בגמרא להלן**]

גמרא :

תנא 'לא יצא הגמל במטולטלת הקשורה לו בזנבו אבל יוצא הוא במטולטלת הקשורה בזנבו ובחוטרתו' (חלדוב"א [דבשת] שיש לכל גמלים על גביהם; דכיון דקשורה בשניהם - לא נפלה).

אמר רבה בר רב הונא: יוצא הגמל במטולטלת הקשורה לה בשילייתה (דכיון דכאיב לא מנתחא ליה);

** ולי נראה: **מטולטלת** = כר קטן מלא מוכין נותנין לו תחת הזנב כדי שלא תשחית הרצועה הבשר, לפי שהמשוי שעל גבה, כשהגמל יורד - מכביד ויורד כלפי צוארה אלא שהרצועה מעכבתו).

לא עקוד ולא רגול :

אמר רב יהודה: 'עקוד' = עקידת יד ורגל (אחד מן הידים ואחד מן הרגלים כובל ביחד), כיצחק בן אברהם; 'רגול' = שלא יכוף ידו (אחד מידי כופף כלפי מעלה) על גבי זרועו ויקשור (וקושר כדי שלא יהו לו אלא שלש רגלים לברוח) [ויציא בשבת].

מיתיבי: 'עקוד' = שתי ידים ושתי רגלים; רגול = שלא יכוף ידו על גבי זרועו ויקשור'?

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: 'עקוד' = עקידת יד ורגל, או שתי ידים ושתי רגלים (שתי ידים כאחד או שתי רגלים כאחד); רגול = שלא יכוף ידו על גבי זרועו ויקשור'.

ואכתי לא דמי (האי תנא לדבר יהודה): בשלמא רישא וסיפא ניחא (כדבר יהודה), (אבל) מציעתא (דקתני או שתי ידים או שתי רגלים) קשיא (קשיא לדבר יהודה, דלא קרי 'עקוד' אלא יד ורגל כיצחק בן אברהם, דכתיב (בראשית כב, ט) ויעקד: כפף ידיו ורגליו לאחוריו וקשר יד ורגל יחד, ונפשט צוארו לאחוריו) !?

אלא הוא דאמר כי האי תנא: 'עקוד' = עקידת יד ורגל כיצחק בן אברהם; רגול = שלא יכוף ידו על גבי זרועו ויקשור'.

רא"ש מסכת שבת פרק ה סימן ה: ... לא עקוד ולא רגול אמר רב יהודה עקוד עקידת יד ורגל כיצחק בן אברהם רגול שלא יכוף ידו ע"ג זרועו ויקשור. ולא יקשור גמלים זה בזה מ"ט אמר רב אשי משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא

קרבן נתנאל אות כ: ראיתי אחד מסופקאם לקשור שני ידים או רגלים של הסוס ולצאת חוצה; ואני מצאתי שהביא בעל הערוך בערך תת: הזכרים יוצאין לבובין, אמר רב הונא תותרי; פירש רב האי תותרי שעושין לו חבלים וקושרין את רגליו זו בזו כדי שיתקרב פסיעותיו זו לזו ולא יתקחו ויבוא לידי ריצה ומן הכי מפי' לי מל' קירוב; וכן ראיתי נוהגין באשכנז.

משנה ברורה סימן שה ס"ק (מח) ידה אחת וכו' - דמכל זה יש צער גדול לבהמה ומשוי הוא לה ויש שכתבו משום דילמא נפל החבל ומייתי לה. ודוקא ידה אחת, אבל כשקשורים שני ידיה או שתי רגליה כדי שלא יברחו כדרך שעושין לסוסים כשרועין - מותר לצאת בהן, דנשירותא הוא לה ולא הוי משוי! וכנ"ל בריש הסימן: שער הציון מד: ואפשר יותר מיהדק שפיר.

ולא יקשור גמלים [זה בזה וימשוך] : מאי טעמא?

אמר רב אשי: משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא (לשוק, למוכרם; 'חינגא' על שם שסובבין את השוק מחולות מחולות עגולות של בני אדם).

איך מותר למשוך בהמה בשבת? והרי בבהמה יש איסור שימוש, ועודד: בעלי חיים הם מוקצה!?:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שח סעיף מ

(קמט) כל בהמה חיה ועוף מדדים אותם (קט) בחצר, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדים ומוליכן,

(קנא) סח <כג> **אם צריכין הבע"ח לכהן**, ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ,

דמוקצין הם ואסור לטלטלו; חוץ מתרנגולת שאין מדדין אותה, סח מפני שמגבהת עצמה מן

הארץ ונמצא זה מטלטל, (קנב) אבל דוחים אותה מאחוריה בידיים כדי שתכנס.

משנה ברורה סימן שח ס"ק (קנ) בחצר - אבל לא ברשות הרבים, דגזרינן שמא יגביהם ויעבירו ד"א ויתחייב

חטאת: דגבי בהמה לא אמרינן חי נושא את עצמו! ועיין בטור דס"ל דבכרמלית עיין בר"ן שהובא בב"י:

משנה ברורה סימן שח ס"ק (קנא) אם צריכין וכו' - ומשום צער בע"ח, דאל"כ אסור לעשות כן: דבכל מידי דלא

חזי לטלטול, כשם שאין מטלטלין כולו כך אין מטלטלין מקצתו, כמ"ש סימן שי"א ס"ז גבי מת שלא יזיז ממנו

אבר:

משנה ברורה סימן שח ס"ק (קנב) אבל דוחין אותה - אפילו אם אינו לצרכה כדי להאכילה, אלא לתועלתו: כדי

שלא יבוא לידי הפסד ממון, כגון שברחה מן הבית לחוץ, וה"ה אם ברחו מן הביצים, אבל בלא הפסד ממון

אפילו הדחיה אינו נכון כיון שאינו לצרכה [ב"ח וא"ד]:

רא"ש פרק רביעי סימן כב, בהגה"ה: אפררו ח' - אומר ה"ר פורת דמותר לטלטלו דחזי לשתק בו את התינוק

כשיצעק; ואין נראה לר"י דא"כ כל אבנים ועצים יפים יהא מותרים לטלטל מהאי טעמא; וכן קשיא קושיות

טובא, ואסור;

וכן משנה שבת פרק ט משנה ז דף צב:

חגב חי טהור כל שהוא מת כגרוגרת ציפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהוא שמצניעין אותה לרפואה רבי

יהודה אומר אף המוציא חגב חי טמא כל שהוא שמצניעין אותו לקטן לשחוק בו:

אבל מכניס [חבלים לתוך ידו וימשוך, ובלבד שלא יכרוך] :

אמר רב אשי: לא שנו אלא לענין כלאים (האי שלא יכרוך דמתניתין - לא שייך ביה

איסור שבת, אלא משום כלאים אסר ליה כדמפרש ואיל: [רבו חננאל: משום דנראה כאילו מושך האדם עם

הבהמה, [משום כלאים]

כלאים דמאי?: אילימא כלאים דאדם (דכי כריך להן סביבות ידו - נמצא קשור עם

הגמלים, ופעמים שהן מושכין שום דבר, ונמצא אדם וגמל מנהיגין יחד), והתנן [כלאים פ"ח מ"ו] :

'אדם מותר עם כולם' (עם כל הבהמות) **לחרוש ולמשוך** [ולהנהיג] (שלא אסרה

תורה אלא שני מיני בהמה יחד, כעין שור וחמור; ומשנה זו במסכת כלאים) 'אלא כלאים

דחבליים (שיש בהן חבלי צמר וחבלי פשתן, וכי כריך להו - הו כלאים, וידו מתחממת באחיזתו; וקסבר

דבר שאין מתכוין אסור) ? - והתנן [כלאים פ"ט מ"י] : **'התוכף** (בגדי צמר ופשתים) **תכיפה**

אחת (כגון על ידי מחט פעם אחת, או שקשר קשר אחד) **אינה חיבור** (דכתיב (דברים כב, יא) **צמר**

ופשתים יחדו: לא אסרה התורה אלא חבור יפה המתקיים) ' ! ?

לעולם כלאים דחבליים, והכי קאמר: 'ובלבד שלא יכרוך ויקשור

(כריכה וקשירה בשתי תכופות) ' .

המחלוקת בדבר שאינו מתכוין, אם מותר או אסור - בכל התורה

תוספות שבת קי, ב, ד"ה תלמוד לומר ובארצכם לא תעשו:

תלמוד לומר ובארצכם לא תעשו - מכאן דריש והא דאמר בחגיגה (דף יד:) שאלו את בן זומא מהו לטרוסי

כלבא אמר להו בארצכם לא תעשו כל שבארצכם לא תעשו התם נפקא לן מארץ כדמפרש בשאלתות דרב אחאי

דהא חובת הגוף הוא מה לי בארץ מה לי בחו"ל אלא האי בארץ לכל אשר בארץ אתא והכא מכא דריש כדפי'

ומה שמפרש בשאלתות דהא דאסר לשתות סמא דעקרתא היינו כרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין

אסור ואע"ג דקי"ל כר"ש דשרי היינו דוקא בשבת משום דבעינן מלאכת מחשבת אבל בכל

התורה כולה סבירא לן כרבי יהודה

ואין נראה לר"י דבכל התורה כולה קי"ל כר"ש דשרי כדמשמע לעיל בפ' המוציא (פא):
דאמר' דרבי יוחנן סבר כסתם משנה דנזיר חופף ומפספס וכו' והיינו כרבי שמעון דשרי דבר
שאינו מתכוין וכן משמע בפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות דף לד.) דשמואל סבר כר"ש בכל
התורה כולה דדבר שאין מתכוין שרי גבי המקיז דם בבכור דפסק שמואל התם כר"ש דשרי להקיש,
 ופריך: עד השתא לא אשמועינן שמואל דדבר שאין מתכוין מותר, דאמר רב חייא בר אשי כו' ואי יש חילוק בין
 שבת לדעלמא איצטריך התם שפיר לפסוק כר"ש אנ"ג דכבר אשמועינן דבשבת הלכה כר"ש והכא אתיא אפילו
 לר' שמעון דפסיק רישיה הוא דודאי יסתור בשתיי' כוס עיקרין.
 שלטי גבורים דף כה, א אות ג,

וכן בהגהות אשר"י פרק חמישי לדידן דקיימא לן דבר שאין מתכוין מותר – שפיר דמי

שולחן ערוך יורה דעה סימן ש סעיף ו
 המנהיג בהמות ומכניס חבלים לתוך ידו, מהם פשתים ומהם צמר, ה"ז מותר, ואע"פ שכורכן
 על ידו. אבל אם קשרם כולם נעשו כלאים יב ואסור לו לכרכם על ידו. יג (סו) ויש מתירין,
 הואיל ואינו מתכוין (הגהות אשר"י ורבינו ירוחם נ"ט) (ועיין לקמן סימן ש"א).

שולחן ערוך יורה דעה סימן שא סעיף ו
 תופרי כסות, תופרים כדרכם ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני
 הגשמים. והצנועין, תופרין בארץ. ח (ה) וכן מוכרי כסות מוכרין כדרכן, ובלבד שלא יתכוונו
בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים [כלאים פ"ט מ"ה; שבת כ"ב; מו"ב; פסחים כ"ב]. והצנועיים
 מפשילין במקל. הגה: ט ויש מתירין אפילו ללבוש כלאים כל שאינו מכוין להנאתו, כגון שלובש
 כלאים (י) להעביר בו המכס או שלובשן כדי להראות מדתן אם רוצה למכרן וכדומה. (טור והרא"ש
 והסמ"ג).

אמר שמואל: **ובלבד שלא יצא [חבל] מתחת ידו טפח** (ראש החבל לא יצא
 מתחת ידו טפח למטה, דדמי כמי שנושאה בידו, ולא מתחזיא שהיא מאפסר הגמלים).
 והא תנא דבי שמואל **'טפחיים' !?**
 אמר אביי: השתא דאמר שמואל טפח ותנא דבי שמואל טפחיים -
 שמואל (דאמר 'טפח') הלכה למעשה אתא לאשמעינן (דהבא לימלך לפנינו - אמרין ליה
 'טפח', שלא להקל באיסורין; ומיהו עד טפחיים ליכא איסור);

(שבת נד, ב)
 והתניא: **'ובלבד שיגביה מן הקרקע טפח'** (אבל כל כמה דבעי - ניפוק מתותיה
 ידיה) !?
 כי תניא ההיא - בחבלא דביני ביני (שבין ידו לגמל - בההוא קאמר כמה דבעי נהוי,
 ובלבד שיגביהנו מן הקרקע טפח כדי שתהא נראה הבהמה נמשכה בו, דאי לא - לא מיתחזי נטירותא דבהמה,
 אלא כמשאוי בעלמא: שאין נראה שאוחז ראשה בידו).

משנה :
 אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו, ולא בזוג (אישקליט"א
 [פעמו]) אף על פי שהוא פקוק (אף על פי שחללו פקוק במוכין, שאין העינבל שלו מקשקש
 להשמיע קול; ובגמרא מפרש טעמא), ולא בסולם שבצוארו, ולא ברצועה
 שברגלו, ואין התרנגולים יוצאין בחוטין ולא ברצועה שברגליהם
 (סולם ורצועה וכל הנך דמתניתין מפרש בגמרא; וכולהו משום דחייס עלייהו, ואי נפלי אתי לאיתויי),
 ואין הזכרים יוצאין בעגלה שתחת האליה שלהן (כגון קרון קטן שעושין לו תחת
 זנבו, שראש זנב אותן האילים רחב כמין כר קטן, ואין בו עצם אלא שומן, ועב וכבד; וכשנגרר לארץ - נשרט
 ונשחת; ועושים לו עגלה מתגלגלת אחריו כשהוא הולך, והזנב קשור עליה), ואין הרחלים
 יוצאות חנוניות, ואין העגל יוצא בגימון ולא פרה בעור הקופר
 (קופר - שרץ הוא, שנימיו חדין כמחט, וקורין לו הריצון, וקושרין עורו בדדי הפרה שלא יניקוה שרצים)
 ולא ברצועה שבין קרניה (דמשאוי הוא לה, כדמפרש בגמרא);
 פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה
 שלא ברצון חכמים.

גמרא:
 מאי טעמא?
 כדאמרן (שאינה קשורה בו מערב שבת, דלא גלי מאתמול שיהא צריכה לכך שיהא לה למלבוש).

ולא בזוג, אף על פי שהוא פקוק (סתום):
 משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא (לשוק למכור, ותולין לו זוג להנאותו).

מכאן שמשוי לנוי - שמותר: כי אם היה אסור, הגמרא היתה צריכה לומר: שאסור משום הוצאה והעברה דאורייתא! וכן כתב רש"י במשנה: וכל בעלי השיר (כגון כלבים של ציידים וחיות קטנות שנותנין שיר לצוארם לנוי) יוצאין בשיר ונמשכין בשיר (מפרש בגמרא)

וכן:

הסוס בשיר [וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר]:

מאי 'יוצאין' ומאי 'נמשכין'?

אמר רב הונא: או יוצאין כרוכין (הרצועה סביב צוארן, ואף על פי שאינו אוזחה - לאו משוי הוא, דלנוי נמי אורחיהו הוא)

וכן:

מאי 'לכובין'?? אמר רב הונא: תותרי (קופל"א: שמחברין אותם בקשר שנים שנים שלא יברחו). רבנו חננאל:

וכן תוספות שבת דף נב עמוד א ד"ה או יוצאין כרוכין - פי' בקונט' דמכוין לנוי, וכן פירש במתניתין; וקשה לרשב"א ולהרב פור"ת דלעיל משמע דלנוי לכ"ע אסור; ותיירך הרב פור"ת דבהא פליגי: דרב הונא סבר דנטירותא נמי איכא בכרוכין: שאם רוצה הבהמה לברוח יתפסנה בכריכת האפסר ולא הוי משוי, ושמואל סבר כרוכין לא הוי נטירותא.

הר"ן כדב, בדאש העמוד: מבחין בין נוי הרגיל בחול - אפילו בשבת שרי...

ולא בסולם שבצוארו:

אמר רב הונא: כי לועא (שקושרין אצל הלחי).

למאי עבדי ליה?

להיכא דאית ליה מכה, דלא הדר חייך ביה (שלא יוכל להחזיר צוארו לצד המכה לחככה בשיניו; וקושרן בצוארו, וחשובים הן יותר מקשישין שעל גבי השבר, ואי נפלו חיים עלייהו ומייתי להו בשגגה).

ולא ברצועה שברגלו:

דעבדי ליה לגיזרא (אנטורטלייר"י בלע"ז: בהמה שפסיעותיה קצרים ומכה רגליה זה בזה - עושין לה כמין טבעת של עקלים או רצועות עבות וקושרין אותה למעלה מפרסות הרגל מקום שמנקשין זו בזו). ר"ף מסכת שבת דף כה עמוד ב: גיזרא - חזינא ביה תרי פירושי: איכא מ"ד שפסיעותיהן דחוקות וקצרות ונוגעות עקביהן ורגליהן זו בזו והן נזוקין ועושין להן מטלית או רצועות וקושרים על עקביהן כדי שלא יזוק, ויש מפרשים כשנבקעה פרסה של רגל הבהמה קושרין אותה ברצועה כדי שתחלים ותחזור לכמות שהיתה.

ואין התרנגולין יוצאין בחוטין:

דעבדי ליה סימנא כי היכי דלא ליחלפו (בתרנגולי חבריהם).

ולא ברצועה:

דעבדי ליה כי היכי דלא ליתברו מאני (שקושרין שני רגליה יחד ברצועה קצרה שלא תוכל להרים רגליה ולהתיז).

ואין הזכרים יוצאין בעגלה:

כי היכי דלא לחמטן אלייתה (שלא ילקו בסלעים וטרשים; בלני"ר בלע"ז).

ואין הרחלים יוצאות חנונות:

ייתיב רב אחא בר עולא קמיה דרב חסדא, ויתיב וקאמר: משעה שגוזזין אותה - טומנין לה עזק (צמר גפן או כל דבר רך) בשמן (לאחר שגוזזין אותה טומנים לה עזק בשמן עד שיגדל צמרה) ומניחין לה על פדחתה (מצחה) כדי שלא תצטנן.

אמר ליה רב חסדא: אם כן - עשיתה מר עוקבא (ניהגת ברחל זו חשיבותו של מר עוקבא, שהיה עשיר ואב בית דין; וכי דרך חשיבותה לכך)!

אלא ייתיב רב פפא בר שמואל קמיה דרב חסדא, ויתיב וקאמר: בשעה שכורעת לילד - טומנין לה שני עזקין של שמן ומניחין לה אחד על פדחתה ואחד על הרחם, כדי שתתחמם.

אמר ליה רב נחמן: אם כן - עשיתה ילתא (אשתו של רב נחמן)!

אלא אמר רב הונא: עץ אחד יש בכרכי הים, ו'חנון' שמו; ומביאין קיסם ומניחין לה בחוטמה כדי שתתעטש ויפלו דרני (תולעים מראשה).

אי הכי זכרים נמי?

כיון דמנגחי זכרים בהדדי - ממילא נפלן.

שמעון נזירא אמר: קיסמא דריתמא (קיסם של רותם שמניחין לה בחוטמה).

בשלמא דרב הונא, היינו דקתני חנונות; אלא לרבנן מאי

'חנונות'?

דעבדינן להו מילתא דמרחמינן עלייהו.

ואין העגל יוצא בגימון:

מאי 'עגל בגימון'?

אמר רב הונא: בר נירא (עול קטן שמניחין לעגל בצוארו שיהיה למוד לכופ ראשו לכשיגדל).

אמר רבי אלעזר: מאי משמע דהאי 'גימון' לישנא דמיכף? - דכתיב

(ישעיהו נח, ה) [הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו] הלכוף כאגמון ראשו [ושק ואפר יציע הלזה תקרא

צום ויום רצון לה'] .

ולא פרה בעור הקופר:

דעבדי לה כי היכי דלא למציוה יאלי (שלא ינקוה עלוקה, שקורין שנשוא"ש).

ולא ברצועה שבין קרניה:

אי לרב - בין לנוי בין לשמר אסור (דכל נטירותא יתירתא אמרינן משאוי הוא);

אי לשמואל - לנוי אסור, לשמר מותר.

בסיכום:

לנוי מותר או אסור?

לעיל כתוב:

ולא בזוג, אף על פי שהוא פקוק (סתום):

משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא (לשוק למכור, ותולין לו זוג להנאותו).

מכאן משמעי לנוי - שמותר: כי אם היה אסור, הגמרא היתה צריכה לומר: שאסור

משום הוצאה והעברה דאורייתא! וכן כתב רש"י במשנה: וכל בעלי השיר (כגון

כלבים של ציידים וחיות קטנות שנותנין שיר לצוארם לנוי) יוצאין בשיר ונמשכין בשיר (מפרש

בגמרא)

וכן:

הסוס בשיר [וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר]:

מאי 'יוצאין' ומאי 'נמשכין'?

אמר רב הונא: או יוצאין כרוכין (הרצועה סביב צוארן, ואף על פי שאינו אוזחה - לאו משוי

הוא, דלנוי נמי אודחייהו הוא)

וכן:

מאי 'לכוכין'? אמר רב הונא: תותרי (קופל"א: שמחברין אותם בקשר שנים שנים שלא יברחו).

רבנו חננאל:

וכן תוספות שבת דף נב עמוד א ד"ה או יוצאין כרוכין - פי' בקונט' דמכוין לנוי; וכן פירש במתניתין; וקשה

לרשב"א ולהרב פור"ת דלעיל משמע דלנוי לכ"ע אסור! ותירץ הרב פור"ת דבהא פליגי: דרב הונא סבר

דנטירותא נמי איכא בכרוכין: שאם רוצה הבהמה לברוח יתפסנה בכריכת האפסר ולא הוי משוי, ושמואל סבר

כרוכין לא הוי נטירותא.

הר"ן כדב בראש העמוד: מבחין בין נוי הרגיל בחול - אפילו בשבת שרי...

פרתו של רבי אלעזר בן עזריה:

וחדא פרה הויא ליה? והא אמר רב - ואמרי לה אמר רב יהודה אמר

רב - תריסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה

כל שתא ושתא?

תנא: לא שלו היתה, אלא של שכינתו היתה; ומתוך שלא מיחה בה -

נקראת על שמו.

תוספות שבת דף נד, ב ד"ה הוה מעשר ר' אלעזר בן עזריה כל שתא ושתא - הקשה ר"ת דאמר בפ' בתרא

דבכורות (דף נג: ושם) דאין מעשר בהמה נוהג אחר החורבן מפני התקלה א"כ בזמן הבית הוה מעשר ומסתמא

בן י"ג שנה היה כשעיסר וא"כ מאי קאמר דהוה מעשר כל שתא ושתא דע"כ לא היה בשעת חורבן הבית לכל

היותר כי אם בן י"ד או ט"ו שהרי רבי יוחנן בן זכאי משך נשיאותו אחר החורבן שנה או שנתיים, דכמה תקנות

תקן אחר החורבן, כדתנן: משחרב בהמ"ק התקין רבי יוחנן בן זכאי, ואחריו ר"ג היה נשיא שנתיים או ג' קודם

שמינו רבי אלעזר בן עזריה, כדאמר בפרק תפלת השחר (דף כז:): 'אשתקד צעריה לרבי צדוק וקודם לכן צעריה

לרבי יהושע על תקנת המועדות', וכשהעמידה נשיא היה בן י"ח שנה כדאמר התם - הרי בשעת החורבן היה

בן י"ד או ט"ו לכל היותר! וי"ל דקודם גזרה הוה מעשר; אי נמי אפוסטרופוס הוה מעשר בקטנות; והר"ר אלחנן

מפרש הוה מעשר אחר חורבן בהמת ארנונא למלך.

ובירושלמי ברכות אומרים שלא היה בנשיאותו בן יח אלא באמת כבן שבעים,

ולפי זה ההי מעשר לפני הבית.

תוספות מסכת שבת דף נא עמוד ב ד"ה במה בהמה יוצאה - דאדם מזהר על שביתת בהמתו דכתיב

למען ינוח וגו' [שורך וחמרך שמות כג, יב]; ומיהו לאו דלא תעשה מלאכה אתה ובהמתך [שמות כט, ט] - ליכא

אלא במחמר אחר בהמתו, כדמוכח בריש 'מי שהחשיך' (לקמן קנ"ג, א).

ובריש נדרים (דף ב, ב) דייק בהך דהכא ובכל הני דלעיל דאיכא דוכתא דתנא ברישא הא דסליק מיניה,

ואיכא דוכתא דתני ברישא הא דפתח ביה.

שבת קנד,א:

מנחת חינוך: מה ההבדל בין איסור לאו או שהוא לאו הבא מכלל עשה? אולי נשים פטורות משבתת בהמתן, שהרי העשה הוא מצות עשה שהזמן גרמא, ותהיינה פטורות ומותרות? תשובה: פרתו של רבי אלעזר בן עזריה, ולמעשה הפרה היתה של שכנה, ואם נשים אינן באיסור שביתת בהמתו – מה איכפת לנו? אבל תשובה בצדו מהר"ן בדף מד,א ד"ה וכתב: ר"ת ז"ל דנשים חייבות בשלש סעודות, וכן נמי לבצוע על שתי ככרות שאף הן היו בנס המן; ואין צורך: שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין, כדילפינן [ז] מזכור ושמור: את שישנו בשמירה ישנו בזכירה, ובכלל זה הוי כל חיובי שבת. שולחן ערוך אורח חיים סימן רצא סעיף ה

(כב) >ה< צריך לעשותה בפת; (כג) וי"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי (כד) מאחד י מחמשת מיני דגן; וי"א שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות; וי"א דאפילו בפירות יכול לעשותה. וסברא ראשונה עיקר, שצריך לעשותה בפת אא"כ הוא שבע ביותר. הגה: או במקום שא"א לו לאכול פת, כגון בערב פסח שחל להיות בשבת (כה) שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה כדלקמן בהלכות פסח (מהרי"ל ה"פ). סעיף ו

* יא >ו< נשים (כו) חייבות בסעודה שלישית.

שבת קיח, א: כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות: במחבולו של משיח, ומדינה של גיחהנס, וממלחמת גוג ומגוג. , , , אמר רבי יוסי: יהי חלקי מאוכלי שלש סעודות בשבת אמר רב נחמן: תיתי לי דקאימא שלש סעודות בשבת

רב ורבי חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא - מתנו בכוליה דסדר מועד כל כי האי זוגא (ארבעתן יחד); חלופי רבי יוחנן ומעיל רבי יונתן (יש מחליפין רבי יוחנן ומעילי רבי יונתן): כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה - נתפס על אנשי ביתו (נענש על עבירות שבידן); באנשי עירו - נתפס על אנשי עירו; בכל העולם כולו (בכל ישראל, כגון מלך ונשיא, שאפשר לו למחות: שיראין מפניו ומקיימין דבריו) - נתפס על כל העולם כולו. אמר רב פפא: והני דבי ריש גלותא נתפסו על כולי עלמא! כי הא דאמר רבי חנינא: מאי דכתיב (ישעיהו ג,יד) ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו [ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם]? - אם שרים חטאו

(שבת נה, א)

זקנים מה חטאו? אלא אימא 'על זקנים (סנהדרין) שלא מיחו בשרים'!

רב יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל; אתאי ההיא איתתא, קא צווחה קמיה ולא הוה משגח בה; אמר ליה: לא סבר ליה מר (משלי כא,יג) אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה?

אמר ליה: שיננא! רישך בקרירי (אני, שאני רבך איני נכוה), רישא דרישיך בחמימי - הא יתיב מר עוקבא אב בית דין (אבל מר עוקבא שהוא ראש לך ולך ואב בית דין - יכווה בחמין), דכתיב (ירמיהו כא,יב) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רוע מעלליהם! (לא ענש אלא מי שבידו לשפוט!)

אמר ליה רבי זירא לרבי סימון: לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא!

אמר ליה: לא מקבלי מינאי.

אמר ליה: אף על גב דלא מקבלי - לוכחינהו מר, דאמר רבי אחא ברבי חנינא: מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה (שנאמר במקרא: זה שהוציא דבור לטובה ומפני עונש תוכחה חזר בו), דכתיב (יחזקאל ט,ט) ויאמר ה' אליו עבור בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תיו על מצחות האנשים

הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה (אלו צדיקים); אמר לו הקב"ה לגבריאלי: לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה (שאני רוצה לשלוח בעיר), ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה; אמרה מדת הדין לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם! מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים! אמרה לפניו: ריבוננו של עולם! היה בידם למחות ולא מיחו! אמר לה: גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם! אמרה לפניו: ריבוננו של עולם! אם לפניך גלוי - להם מי גלוי?! - והיינו דכתיב (יחזקאל ט,ט) זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו וממקדשי תחלו - (היינו דכתיב

מעיקרא ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ולבסוף וממקדשי תחלו) וכת יב [סוף הפסוק] ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית.

תני רב יוסף: אל תקרי 'וממקדשי' אלא 'מקודשי' (שהודה למקטרג מדת הדין וחזר מן הטוב): אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו! ומיד (יחזקאל ט,ב) והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחושת; מזבח הנחושת מי הוה (בימי יחזקאל? והלא שלמה גזנו ועשה מזבח אבנים של ל"ב אמה, דכתיב (מלכים א ח,טז) כי מזבח הנחושת אשר לפני ה' קטן מהכיל - כאדם האומר לחבירו "ננס פלוני", ופסול לעבודה) ? - אמר להו הקב"ה: התחילו ממקום שאומרים שירה לפני (מן הלויים שאומרים שיר בכלי נחשת).

מצות תוכחה: ספר המצוות להרמב"ם מצוה להוכיח לחוטא ... עד הכאה תוספות מסכת שבת דף נה עמוד א ד"ה ואע"ג דלא מקבלי לוכחינהו מר - היינו היכא דספק אי מקבלי כדאמר בסמוך לפנייהם מי גלוי, אבל היכא דודאי לא מקבלי - הנח להם: מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין, כדאמרין בהמביא כדי יין (ביצה דף ל. ושם) ובפרק שואל (לקמן דף קמח): גבי תוספת יוה"כ.

תלמוד בבלי שבת דף קמח עמוד ב ואמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: תנן 'לא מספקין ולא מטפחין ולא מוקדין כיום טוב', וקא חזינן דעבדין, ולא אמרינן להו ולא מידוי! - ולטעמין, הא דאמר רבא: לא ליתבי איניש אפומא דלחייא, דילמא מיגנדר ליה חפץ ואתי לאיתויי, והא קא חזינן נמי דמותבי חצבי, ויתבן אפומא דמבואה, ולא אמרינן להו ולא מידוי! אלא: הנח לישראל, מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין. סבור מינה הני מילי בדרבנן, אבל בדאורייתא - לא. ולא היא, לא שנא בדרבנן ולא שנא בדאורייתא. דהא תוספת דיום הכפורים דאורייתא היא, וקא חזינן להו דקאכלי ושתי עד שתחשך, ולא אמרינן להו ולא מידוי.

תוספות מסכת שבת דף קמח עמוד ב ד"ה לא מספקין ולא מטפחין - לא כפי' הקונטרס משום דא"כ מאי איריא ביו"ט אפי' בחול המועד נמי אסור כדתנן במועד קטן פרק בתרא (דף כח): נשים במועד מענות אבל לא מטפחות אלא נראה לרבי משום שמחה רגילין לספק ולטפח בהשמעת קול ואסור שמא יתקן כלי שיר כדמפרש בהמוצא תפילין (עירובין דף קד.).

שולחן ערוך אורח חיים סימן שלט סעיף ג

(א) אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, א (n) ולא מוקדין, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ואפי' להכות באצבע על הקרקע, * או על הלוח, (ט) או ב אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר; * ולספק כלאחר יד, מותר. הגה: והא דמספקין ומקדין האידנא ולא מחינן בהו משום <ג> דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למגור שמא יתקן כלי שיר <ג> דמלתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה נהגו * (י) להקל בכל (תוספות סוף פרק המביא כדי יין).

משנה ברורה סימן שלט ס"ק (ז) אין מטפחין וכו' - בין באבלו ובחמתו לעורר הצער ובין מחמת שמחה וכולם משום גזירה שמא יתקן כלי שיר לעורר האבל או השמחה:

תוכחה: אם מועיל, במצות עשה, ולא הוכיח - כאילו עבר

אם ספק אם יועיל, [ידוע בשמים שיועיל - כאילו עבר]

אם ספק אם יועיל, [ידוע בשמים שלא יועיל, כגון מזיד - וה' יסלח לה]

אם העברין שוגג - מוטב שיהיו שוגגין;

אם העברין מזיד - ימחה!

חלק שישמעו וחלק שלא ישמעו -

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרח סעיף ב

נשים שאוכלות ושונות * עד שחשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, א (ג) אין ממחין בידן כדי שלא תבוא לעשות בזדון. הגה: (ד) וה"ה בכל דבר איסור (ה) אמרינן: מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין; * ודוקא (ו) שאינו מפורש בתורה, אע"פ שהוא דאורייתא; * אבל אם ב מפורש בתורה, (ז) * מוחין בידן (ר"ן דביצה ודא"ש בשם העיטור). (ח) ג <ב> ואם יודע שאין דבריו נשמעין, לא יאמר ברבים להוכיח, (ט) רק פעם אחת, אבל לא ירבה בתוכחות מאחר שידוע שלא ישמעו אליו; אבל ביחוד * (י) חייב להוכיחו * עד שיכנו או (יא) יקללנו. (ר"ן ס"פ הבע"י).

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד א ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין וגו' - אמר רבי אלעזר: מכאן, לרואה בחברו [עמוד ב] דבר שאינו הגון - צריך להוכיחו! תוספות מסכת ברכות דף לא עמוד ב ד"ה דבר שאינו הגון - פירוש אע"ג דליכא איסורא דאורייתא, דאי איכא איסורא דאורייתא - פשיטא: הוכח תוכיח כתיב (ויקרא יט).

שולחן ערוך יורה דעה סימן שלד

אף על פי שחייב אדם למחות בעוברי עבירה, וכל מי שאינו מוחה, ובידו למחות, נתפס באותו עון, עב [עב] מכל מקום אין אדם חייב להוציא ממונו על זה. (יט) ולכן נהגו להקל מלמחות בעוברי עבירה, שיש לחוש שיהיו עומדין על גופנו ומאודנו (מהרי"ו סימן קנ"ז).

פתחי תשובה יורה דעה סימן שלד ס"ק (יט) ולכן נהגו להקל - עיין בס' בכור שור בחדושו למס' סוטה דף מ"ז ע"ב שכתב דמזה דשו רבים וכהתירא דמי להם לחנוף לאשר לו שם ויד קצת אצל שום שררה או שאר תקיפות אע"ג דלא ברי היזיקא ע"כ תפוג תורה ואין כופין אם איש את רעהו חיים בלעו ובאמת טעות גמור הוא דדברי מהר"ו לא נאמרו כ"א בברי היזיקא ואלת"ה בטלת לא תגורו מעיקרא דודאי לא נאמר לא תגורו כ"א בדאיכא מקום לירא והאריך בזה:

שו"ת מהר"י ווייל סימן קנז: רב טוב לאהו' מהר"ר מיישטרלין י"ץ מה שכתב מר אהא דאמרו רבותי' כל שיש בידו למחות כו' ואינו מוחה שאלת טעמא מאי איך אנו יוצאים ידי חובותינו שאין אנו מוחי' כיון שרבו פרצי עמינו המלעיגין ומלעיבין בתורה ובלומדיה ואינם שומעי' למוכיחי' אם היינו מוחים בידם איכא למיחש לסכנה שהיו עומדי' עלינו על גופינו ועל מאדינו. והא דאמר מי שיש בידו למחות ואינו מוחה כו' היינו היכא דליכא סכנה. וכה"ג אמרינן פרק עשרה יוחסים ובדקו עד לסכנה ופירשו. ומה שכתבת אם חייב אדם להוציא ממון על זה נראה דאינו חייב וראייה מדאמרינן נפקא אבידת גופו מניין תלמוד לומר והשבחו לו ומשני אי חבירו ומקשה תלמודא האי מהכא נפקא מהתם נפקא אבידת גופו מניין תלמוד לומר והשבחו לו ומשני אי מהתם ה"א ה"מ בנפשיה אבל למיטרח ואגורי לא קמ"ל. אלמא אי ליכא קרא יתיר' לא הוה אמרינן שמחוייב להוציא ממון אפילו להציל נפש חבירו. וכ"ש הכא גבי עשה דתוכיח דאין חייב להוציא ממון. ועוד מדאיצטריך קרא לכתוב בכל מאודך שחייב אדם למסור כל ממון בשביל קידוש השם ואם היה חייב להוציא ממון להציל חבירו מן העבירה אם כן כ"ש עצמו ואם כן מאי איצטריך בכל מאודך? ודוחק לומר דהתם איירי דחייב למסור כל ממון אבל הכא גבי עשה דתוכיח אינו חייב למסור כל ממון רק מקצת דא"כ מה שיעור יש בדבר? דבשלמא גבי הכאה עד שיכנו כל דהו אין צריך להוכיחו יותר. והא דכתבת על המנהג של תעניות שאין אנו נוהגי' כסדר הגמרא. הנני שולח לך העתקה מהסדר שסידר מורי מהר"ר מולין ז"ל כשהתענו ג' ימים וג' לילות ובו תמצא הכל באר הטיב. ועל היפוך שבועה דאורייתא אין בידי קבלה על זה.

ומאן ניהו 'ששה אנשים'?

אמר רב חסדא: קצף, אף, וחימה, ומשחית, ומשבר, ומכלה;
ומאי שנא 'תיו'?

אמר רב: תיו - תחיה, תיו - תמות (לרשעים);

ושמואל אמר: תמה זכות אבות;

ורבי יוחנן אמר: תחון זכות אבות;

וריש לקיש אמר: תיו = סוף חותמו של הקב"ה, דאמר רבי חנינא:

חותמו של הקב"ה 'אמת' (אמצעית לאותיות, וראשון ואחרון, על שם אני ראשון ואני אחרון

ישיעיהו מד, ו) ואני הוא)!

רב ניסים גאון: מהו חותמו של הקב"ה? - רב ביבי בשפ' ר' ראובן אמר: אמת; מהו אמת? - אמר רבי אבין: שהוא אלהים חיים ומלך עולם; אמר רבי שמעון בן לקיש: אלף - ראשה דאלפא ביתא, מס' באמצעיתה, תיו בסופה; לומר [ישיעיהו מד, ו]: **אני ה ראשון** - שלא קבלתי מלכותי מאחר, ומבלעדי אין אלקים - שאין לי שותף, ו**את אחרונים אני הוא** - שאין אני עתיד למוסרה לאחר [ואיתא נמי בבראשית (רבה) דרבי אושעיא (פרשה פא)]

תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק א דף יח טור א ה"א

מהו חותמו של הקדוש ברוך הוא רבי ביבי בשם רבי ראובן אמת מהו אמת אמר רבי בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם אמר ריש לקיש אלף רשיה דאלפא ביתא מס' באמצעיתה תיו בסופה לומר אני יי' ראשון שלא קיבלתי מאחר ומבלעדי אין אלהי' שאין לי שותף ואת אחרונים אני הוא שאיני עתיד למוסרה לאחר

רבי שמואל בר נחמני אמר: **אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה**
מאלף ועד תיו (התיו - סימן להם שקיימו התורה מראש עד סוף).

מאימתי תמה זכות אבות?

אמר רב: **מימות הושע בן בארי, שנאמר (הושע ב, יב) [ועתה] אגלה את נבלתה לעיני**

מאהביה ואיש לא יצילנה מידי (שאין עוד זכות לאבות, שאכלוה);

ושמואל אמר: מימי חזאל, שנאמר (מלכים ב יג, כג) וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל

ימי יהואחז וכתוב (מלכים ב יג, כד) ויחן ה' אותם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם

יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה (אבל מכאן ואילך השליכם ולא פנה

אל ברית אבות);

רבי יהושע בן לוי אמר: מימי אליהו, שנאמר (מלכים א יח, לו) ויהי בעלות

המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים

בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה (ה' אלהי אברהם ואלהי יצחק וישראל היום

יודע שאתה זוכר ברית אברהם יצחק וישראל, מדקאמר היום יודע ותו לא - מכלל דתמה, ועל ידי רחמים

הוזכרה להם בימי חזאל);

ורבי יוחנן אמר: מימי חזקיהו, שנאמר (ישיעיהו י, ט) למרבה המשרה ולשלוש אין

קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה'

צבאות תעשה זאת (בימי חזקיהו - דכתיב מעתה ועד עולם **קנאת ה' צבאות** תעשה זאת - ולא זכות אבות).

תוספות מסכת שבת דף נה עמוד א ד"ה ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות - ואומר

רבינו תם דזכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה דהא כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב אף לאחר

גלות ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא הברית ומפרש דשמואל דאמר מימי חזאל דייק מדכתיב למען

בריתו ולא למען זכותו ואומר ר"י דבויקרא רבה (פ' לו) דייק מעד עתה כדפי' בקונטרס ולר"י נראה דלא פליגי שמואל ור"י אלא שמואל קאמר דלרשעים תמה אבל לצדיקים לא תמה ובצדיקים איירי ר"י תדע דהא ר"י אמר בסמוך דמימי חזקי' תמה זכות אבות והכא קאמר דאף בשעת חורבן דבתר הכי תחון זכות אבות ועל זה אנו סומכין להזכיר זכות אבות ובשלהי ויקרא רבה רבי אחא אומר לעולם זכות אבות קיימת ולעולם אנו מזכירים אותם וכן הוא אומר כי אל רחום וגו' ולא ישכח את ברית אבותיך וגו'.

אמר רב אמי: אין מיתה בלא חטא (וחטאו של אדם גורם לו מיתה), ואין יסורין בלא עון:

אין מיתה בלא חטא - דכתיב (יחזקאל יח, כ) הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה;

אין יסורין בלא עון - דכתיב (תהלים פט, לג) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (בשבט ובנגעים היינו יסורים, וקאמר שאין באין אלא משום פקידת עון).

תוספות מסכת שבת דף נה עמוד א ד"ה אין מיתה בלא חטא - פי' (מיתה) לפי שהגזרה באה אף על השגגה; ואין יסורים בלא עון של מזיד, כדאמר ביומא (דף לו:): חטאים אלו השגגות, עונות אלו הזדונות; ואף על גב דאמר (שבועות דף ח:): גבי שעיר של יח"כ להגין עליו מן היסורים - משמע דיסורים באים על שוגג? הכא מיירי ביסורי נגעים שהן מכוערים, כדמייתי קרא.

(שבת נה, ב)

מיתיבי: 'אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבוננו של עולם! מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון? אמר להם: מצוה קלה צויתיו ועבר עליה! אמרו לו: והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה - ומתו? אמר להם: [קהלת ט, ב: הכל כאשר לכל] מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב [ולטהור ולטמא ולזבך ולאשר איננו זבך כטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה קרא] '.

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף משה ואהרן בחטאם מתו, שנאמר [במדבר כ"ב: ויאמר ה' אל משה ואל אהרן] יען לא האמנתם בי' [להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם] - הא האמנתם כי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם '.

מיתיבי: 'ארבעה מתו בעטיו של נחש' (בעצתו של נחש שהשיא לחוה, ולא בחטא אחר שלא חטאו; 'בעטיו' - כמו עטא וטעם (דניאל ב, יד)), ואלו הן: בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי אבי דוד, וכלאב בן דוד' וכולהו גמרא לבר מישי אבי דוד, דמפרש ביה קרא, דכתיב (שמואל ב י, כה) ואת עמשא שם אבשלום תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה

אם יואב - וכי בת נחש הוא? והלא בת ישי הוא, דכתיב (בבב ישי משתעי) (דברי הימים א ב, טז) ואחיותיהן צרויה ואביגיל [ובני צרויה אבשי ויואב ועשה אל שלשה]?! - אלא בת מי שמת בעטיו של נחש; מני? אילימא תנא דמלאכי השרת - והא איכא משה ואהרן? אלא לאו רבי שמעון בן אלעזר היא (דאמר משה ואהרן בחטאם מתו, ומודה בהני), ושמע מינה יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון, ותיובתא דרב אמי? תיובתא.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר ראובן חטא (במעשה בלהה) - אינו אלא טועה, שנאמר [בראשית לה, כב: ויהי בשכן ישראל בארץ ההוא וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל] ויהיו בני יעקב שנים עשר - מלמד שכולן שקולים כאחת (להוציא מלבך, שלא תחשדנו); אלא מה אני מקיים 'וישכב את בלהה פילגש אביו' (דכתיב בההוא קרא)? - מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה.

[בענין ראובן ראה 'שיחות לספר בראשית' של הרב נבנצאל, שיחה לה לפרשת ויחי; ולענין דוד, בגמרא להלן - שיחה לו; ועיין פני יהושע על אתר.]

תניא: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: מוצל אותו צדיק מאותו עון, ולא בא מעשה זה לידו; אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר (דברים כו, כ) ארור שוכב עם אשת אביו [כי גלה כנף אביו ואמר כל העם אמן] ויכא חטא זה לידו' (ויגזור הקב"ה מן המקללים)? אלא מה אני מקיים 'וישכב את בלהה פילגש אביו' - על כון אמו תבע, אמר: אם אחות אמי היתה צרה לאמי - שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי? עמד וכלבל את מצעה!

אחרים אומרים: שתי מצעות כלכל, אחת של שכינה (כך היה יעקב עושה בארבעה אהלי נשיו: מעמיד מטה לשכינה, ובאותו אהל שהוא רואה בו השכינה הוא בא ולן אותו הלילה) ואחת של אביו, והיינו דכתיב [בראשית מט, ט: פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך] אז

חללת יצועי עלה (חללת אותו שם שעלה על יצועי, דהיינו שכינה; מדלא כתיב 'יצועי עלית'; טעם אחר: עד שלא נבנה אהל מועד היתה שכינה מצויה באהלי צדיקים) **<אל תקרי יצועי אלא יצועיי>** **כתנאי:** ' (בראשית מט, פסוק **כמים אל תותר** [כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה] ('פחד' נוטריקון הוא):

רבי אליעזר אומר: **פזתה** (מיהרת בעצמך וחטאת; 'פזתה' לשון 'עמא פיזא' (לקמן דף פח.)), **חבתה**, **זלתה** (זלזלת);

רבי יהושע אומר: **פסעתה על דת, חטאת, זנית;**

רבן גמליאל אומר: **פיללתה** (להנצל מן החטא), **חלתה** (ויחל משה (שמות לב, יא)), **זרחה תפלתך;**

אמר רבן גמליאל: **עדיין צריכין אנו למודעי:** **רבי אלעזר המודעי** **אומר:** **הפוך את התיבה ודורשה:** **זעזעתה** (יראת לחטא), **הרתעתה**, **פרחה חטא ממך!** (לרבי אליעזר ורבי יהושע חטא, ולרבן גמליאל ולמודעי - בקש לחטוא ולא חטא).

רבא אמר - ואמרי לה רבי ירמיה בר אבא: **זכרת עונשו של דבר, חלית עצמך חולי גדול** (להתאפק לכבוש יצרך), **פירשת מלחטוא.**

ראובן [לעיל] בני עלי בני שמואל דוד ושלמה ויאשיהו סימן: **אמר רבי שמואל בר נחמני** **אמר רבי יונתן:** **כל האומר בני עלי חטאו** (באשת איש) - **אינו אלא טועה** (ומיהו בבזיון קדשים חטאו), **שנאמר** [שמואל א ג, ו]

ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח לה' צבאות בשלה] ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה'; סבר לה כרב, דאמר רב (לקמן בשמעתין): פנחס לא חטא (ויליף לה מקרא; ורבי יונתן יליף לה לחפני מהאי קרא ד) **מקיש חפני לפנחס: **מה פנחס לא חטא - אף חפני לא חטא;** **אלא מה אני מקיים** [שמואל א ב, כב: **ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשו בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבון את הנשים** [הצבאות פתח אהל מועד]? - **מתוך ששהו את קיניהן** (שהיו מסרבין להקריב שום קרבן אלא בקושי, כדכתיב [שמואל א ב, טו] **גם בטרם יקטירון את החלב וגו'**, וכשהיו זבות ויולדות באות ממקום אחר לשילה להקריב את קיניהן, והן היו משהין מלהקריבם, והנשים לא היו יכולין לסמוך עליהם שיקריבו, והיו שוהות שם), **שלא הלכו אצל בעליהן** (ולא היו חוזרות אצל בעליהן עד שראו קיניהן קרבין והיו טהורות לקדשים וליכנס לעמדה) - **(לפיכך) מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום** (שהיו מונעים אותן מפריה ורביה).**

גופא: **אמר רב:** **פנחס לא חטא** (באשת איש, ד'אשר ישכבון את הנשים' אינו אלא חפני לבד), **שנאמר** [שמואל א יג, ג] **ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה' [בשלו נשא אפוד והעם לא ידע כי הלך יונתן]; אפשר חטא בא לידו והכתוב מייחסו** (לשבח, ואת בן בנו מייחסו אחריו)? **והלא כבר נאמר** (גבי עבירה דנאפים) (מלאכי ב, יב) **'כרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות** (והאי קרא - בבא על הנכרית ועל הזונה מישתעי, כדדרשינן ליה ב'אלו הן הנשרפין', דכתיב לעיל מיניה [מלאכי ב, יא] **כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר, ודרשינן: כי חלל יהודה קדש - זו זונה, וכן הוא אומר** [דברים כג, יח] **לא תהיה קדשה וגו'');** **אם ישראל הוא - לא יהיה לו ער בחכמים** (חריף להבין ולהורות בין החכמים, כדאמרין בעירובין (דף נג:) **'אהרנית ערנית'**) **ולא עונה בתלמידים, ואם כהן הוא - לא יהיה לו בן מגיש מנחה** (וכאן מייחס כהן מגיש מנחה אחר פנחס); **אלא לאו שמע מינה פנחס לא חטא? אלא הא כתיב 'אשר ישכבון'?** - **'ישכבון' כתיב** [רק אחד, והוא חפני].

והכתיב [שמואל א ב, כד] **אל פני כי לא טובה השמועה** [אשר אנכי שמע מעבירים עם ה'] (אביהם היה מוכיחם)?

אמר רב נחמן בר יצחק: **'בני' כתיב.** **והכתיב 'מעבירים'?**

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: **'מעבירים' כתיב.** (קשה בעיני שם החכם הנזכר כאן, כי אומר אני שטעות גדול הוא, ולא גרסינן לה להא מילתא, שהרי בספרים מוגהים כתיב **'מעבירים'**, וגם במסורה הגדולה במקום שמנויין שם כל התיבות דלא כתיב בהן יו"ד וקורין, ולא נמנה זה, והם מנויין על פי החשבון!)

ו[והכתיב 'מעבירים']? אינה קשיא, דהאי **'מעבירים'** - לאו לשון עבירה הוא, אלא לשון ויעבירו קול במחנה (שמות לו, ו), והכי קאמר להו: **"לא טובה השמועה אשר אנכי שומע - את עם ה' - מעבירים ומכריזין וקובלים עליכם"**, והאי **'מעבירים'** לשון רבים הוא, ואע"פ ה' קאי, ולא אבני עלי, שהרי הם היו **עוברים** ולא היו **מעבירים** את אחרים).

והכתיב [ובני עלי] **בני בליעל** [לא ידעו את ה']?

מתוך שהיה לו לפנחס למחות לחפני ולא מיחה - מעלה עליו הכתוב כאילו חטא.

תוספות שבת דף נה עמוד ב ד"ה מתוך שהיה לו לפנחס למחות - ופליג ארבי יונתן דאמר שניהם לא חטאו.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר

(שבת נו, א)

בני שמואל חטאו (במקח שוחד והטיית דין) אינו אלא טועה, שנאמר (שמואל א ח, א-ג) ויהי כאשר זקן שמואל [וישם את בניו שפטים לישראל; פסוק ב: ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה שפטים בבאר שבע] [פסוק ג] ולא הלכו בניו בדרכיו [ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט]; בדרכיו - הוא דלא הלכו, מיחטא נמי לא חטאו.

אלא מה אני מקיים 'ויטו אחרי הבצע'?
שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם, שנאמר (שמואל א טז, ט) והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל [את כל המקומות האלה], והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן (שמשיהם ששוכרין אותן לילך ולהזמין את הנקראים לדין) ולסופריהן (לשטרי בירורין ולאגרות שום).

כתנאי: ' [שמואל א ח, ג: ולא הלכו בניו בדרכיו] **ויטו אחרי הבצע** [ויקחו שחד ויטו משפט]: **רבי מאיר אומר: חלקם** (מעשר ראשון הראוי להם, שלמים היו) **שאלו כפיהם** (ומתוך שהיו גדולי הדור ושופטים - לא היו מונעים מהם, ושאר לויים עניים מצטערים; ולרבי מאיר לא חטאו בהטיית משפט);

רבי יהודה אומר: מלאי הטילו על בעלי בתים (נותנים להן פרגמטיא לעסוק בה ולתת להם השכר, ומתוך כך היה נמשך לבם להטות דין כשבאין לפניהם לדון, והיינו חטאם);
רבי עקיבא אומר: קופה יתירה של מעשר (יותר מן הראוי) **נטלו בזרוע**;
רבי יוסי אומר: מתנות (זרוע לחיים וקייבה) **נטלו בזרוע** (והם לא היו כהנים; לשון אחר: מתנות לוייה, כגון מעשר, וקרא כתיב **ונתן לכהן**, ודרשינן 'ולא שיטול מעצמו', [בשחיטת חולין בפרק 'הזרוע' (קלג, א)] והוא הדין לכל מתנות כהונה ולויה) '.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר **דוד** חטא (בבב) שבע קודם שקבלה גט) אינו אלא טועה, שנאמר (שמואל א יח, יד) ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו; אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו? אלא מה אני מקיים (שמואל ב יב, ט) **מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע** [לעשות הרע בעיני את אוריה החתי בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה ואתו הרגת בחרב בני עמון]?

שביקש לעשות ולא עשה (שבקש לשכב עמה קודם שקבלה גט שהיה בעלה שולח לה מן המלחמה שאם ימות לא תיזקק ליבום או שמא יהרג ואין מעיד עליו ותתעגן אשתו או שמא יהא שבוי, כדאמרין לקמן **כל היוצא למלחמת בית דוד** כו').

אמר רב: רבי, דאתי מדוד - מהפך ודריש בזכותיה דדוד:
'מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע' - רבי אומר: משונה רעה זו (בכתיבתה ובלשונה) מכל רעות שבתורה, שכל רעות שבתורה כתיב בהו 'ויעש' וכאן כתיב 'לעשות', שביקש לעשות ולא עשה.
'את אוריה החתי הכית בחרב' - שהיה לך לדונו בסנהדרין (על שמרד במלכות, כדלקמן) ולא דנת;

'ואת אשתו לקחת לך לאשה' - ליקוחין יש לך בה (קדושין תופסין בה: שאינה אשת איש), דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל היוצא למלחמת בית דוד - כותב גט כריתות לאשתו (על תנאי שאם ימות - תהא מגורשת מעכשיו, ופעמים שהוא טרוד בצאתו ושולחו מן המלחמה), שנאמר (במלחמת שאול כתיב): (שמואל א יז, יח) **ואת עשרת חריצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח**;

מאי 'ערובתם'?

תני רב יוסף: דברים המעורבים בינו לבינה (היינו קדושין - תקח: תבטל על ידי גט שתביא להם מן המלחמה);

'ואותו הרגת בחרב בני עמון' - מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו (כאותן שהורגים בני עמון שלא מדעתך) - אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו; מאי טעמא?

מורד במלכות הוה, דאמר ליה [שמואל ב יא, יא: ויאמר אוריה אל דוד הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות] **ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים** [ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם אשתי חיק וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה] ('אדוני יואב': לאו אורח ארעא לקבל עליו מדות אחרים בפני המלך).

אמר רב: כי מעיינת ביה בדוד - לא משכחת ביה בר מדאוריה,
דכתיב (מלכים א טו, ה) [אשר עשה דוד את הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו כל ימי חייו] רק בדבר אוריה החתי (מקרא כתיב כך: בדבר אוריה שגרם לו שיהרג, אבל בבב שבע לא חטא).

אביי קשישא רמי דרב אדרב: מי אמר רב הכי? והאמר רב 'קיבל דוד לשון הרע' (לקמיה מפרש)? קשיא.

גופא: רב אמר: קיבל דוד לשון הרע, דכתיב (שמואל ב ט, ט) ויאמר לו המלך איפוא הוא ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל בלו דבר (אינו חכם בתורה), וכתב (שם, פסוק ה) וישלח המלך ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל מלו דבר (והוא מצאו מלא דבר וחכם בתורה); מכדי חזייה דשקרא הוא (מתחילה מצאו שקרן בכך) כי הדר אלשין עילויה (ציבא על מפיושת, כשהיה דוד בורח מפני אבשלום), מאי טעמא קיבלה מיניה? - דכתיב (שמואל ב ט, ט) ויאמר המלך ואיה בן אדוניך ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלים [כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכות אבי].

ומנא לן דקיבל מיניה? דכתיב (שמואל ב ט, ט) ויאמר המלך הנה לך כל אשר למפיושת ויאמר ציבא השתחוויתי אמצא חן בעיניך אדוני המלך;

ושמואל אמר: לא קיבל דוד לשון הרע: דברים הניכרים חזא ביה (במפיושת, כשנהרג אבשלום וחזר דוד למלכותו ובא לפניו לא עשה רגליו ולא עשה שפמו, כסבור דוד שניכרים דברי ציבא שנצטער על שחזר דוד, ולא קישט עצמו! ועוד: היה מצפה שכשישיבוהו במלכות יתנאה ויסתפר; לכך לא קבל דבריו, ואמר לו "אתה וציבא תחלקו השדה" והוא השיבו קשה אין לי לצעוק אלא על מי שהביאך היום הנה שמצטער על שובו ואם לא שראה בו דברים הניכרים היה חוזר ממה שאמר הנה לך כל אשר למפיושת ואף על פי שמהיר ואמר לו מתחלה הנה לך כל אשר למפיושת אין זו קבלה כי כל זמן שלא היה דוד שב למלכותו ידע היה שאין מתנתו מתנה ולא אמר לו אלא על תנאי אם יראה אמת בדבריו),

דכתיב (כשנהרג אבשלום וחזר דוד למלכותו ובא לפניו) (שמואל ב יט, כה) ומפיושת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כיבס [למן היום לכת המלך עד היום אשר בא בשלום] (כסבור דוד שניכרים דברי ציבא שנצטער על שחזר דוד, ולא קישט עצמו! ועוד: היה מצפה שכשישיבוהו במלכות יתנאה ויסתפר - לכך לא קבל דבריו, ואמר לו [להלן] "אתה וציבא תחלקו השדה") וכתב (פסוק כז) ויהי כי בא ירושלים לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיושת (פסוק כז) ויאמר אדוני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פסח

(שבת נו, ב)

עבדך [פסוק כח] וירגל בעבדך אל אדוני המלך ואדוני המלך כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך [פסוק ל] ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה (והוא [מפיושת] השיבו קשה) [פסוק לא] ויאמר מפיושת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו; אמר לו: "אני אמרתי 'מתי תבא בשלום', ואתה עושה לי כך? לא עליך יש לי תרעומות, אלא על מי שהביאך בשלום (אין לי לצעוק אלא על מי שהביאך היום)" [הקב"ה]! (הנה שמצטער על שובו; ואם לא שראה בו דברים הניכרים - היה חוזר ממה שאמר "הנה לך כל אשר למפיושת"; ואף על פי שמהיר ואמר לו מתחלה "הנה לך כל אשר למפיושת" - אין זו קבלה, כי כל זמן שלא היה דוד שב למלכותו ידע היה שאין מתנתו מתנה, ולא אמר לו אלא על תנאי אם יראה אמת בדבריו); היינו דכתיב (דברי הימים א ח, לד) ובן יהונתן מריב בעל [ומריב בעל הוליד את מיכה]: וכי 'מריב בעל' שמו? והלא 'מפיושת' שמו! אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו - יצתה בת קול ואמרה לו: נצא בר נצא!

נצא - הא דאמרן [מפיושת עשה ריב], בר נצא - דכתיב (שמואל א טו, ה) ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל - אמר רבי מני: על עסקי נחל (ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה בנחל, נפשות הללו על אחת כמה וכמה: אם גדולים חטאו - קטנים מה חטאו)! אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שאמר דוד למפיושת "אתה וציבא תחלקו את השדה" - יצתה בת קול ואמרה לו: רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה!

אמר רב יהודה אמר רב: אילמלי לא קיבל דוד לשון הרע - לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל עבודה זרה (שעל ידי שנחלקה המלכות העמיד ירבעם העגלים שלא יעלו ישראל ירושלים לממשלתו של רחבעם) ולא גלינו מארצנו.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר שלמה חטא אינו (בעבודה זרה) אלא טועה, שנאמר (מלכים א יא, ט) [ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים] ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו - כלבב דוד אביו הוא דלא הוה, מיחטא נמי לא חטא.

אלא מה אני מקיים 'ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו'? היא כרבי נתן (דשני קרא: הטו - ללכת, והוא לא הלך), דרבי נתן רמי: כתיב 'ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו', והכתיב 'כלבב דוד אביו' - כלבב דוד

אביו הוּא דלא הוה, מיחטא נמי לא חטא? - הכי קאמר: 'ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים - ולא הלך. והכתיב (מלכים א' יא, טז) אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב [בהר אשר על פני ירושלם ולמלך שק בני עמון]?

שבקש לבנות ולא בנה.

אלא מעתה (יהושע ח, ל) אז יבנה יהושע מזבח לה' [בהר עיבל] - שבקש לבנות ולא בנה? אלא דבנה - הכא נמי דבנה (קשיא היא) !?

אלא (מהכא תילף דלא בנה) כדתניא: 'רבי יוסי אומר: (מלכים ב' כג, יג) ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר מימין להר המשחה (לשון שמן - דמתרגמין 'משחא', והוא הר הזיתים) אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרות שקוץ צדונים [ולכמוש שקץ מואב ולמלכם תועבת בני עמון טמא המלך] - אפשר בא אסא ולא כיערם, יהושפט ולא כיערם, עד שבא יאשיהו וכיערם? והלא כל עבודה זרה שבארץ ישראל אסא ויהושפט כיערום! אלא מקיש ראשונים לאחרונים (מקיש את בנינו של שלמה לביעורו של יאשיהו): מה לאחרונים לא עשו ותלה בהן לשבח (מה יאשיהו לא עשה בעור זה, ותלו בו מן השמים לשבח הואיל וביער השאר שנעשה משמת יהושפט) - אף ראשונים לא עשו ותלה בהן לגנאי (אף שלמה לא עשה בנין זה, ותלו בו לגנות מתוך שלא מיחה בנשיו); והכתיב (מלכים א' יא, טז) ויעש שלמה הרע בעיני ה' [ולא מלא אחרי ה' כדור אביו]! - אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה - מעלה עליו הכתוב כאילו חטא!'

אמר רב יהודה אמר שמואל: נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר (לחטוב עצים ולשאוב מים בשכר לעבודה זרה) ואל יכתב בו 'ויעש הרע בעיני ה'! (ללמדך שקשה התוכחה במי שבידו לימחות).

אמר רב יהודה אמר שמואל: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה - הכניסה לו אלף מיני זמר (כלי שיר) ואמרה לו: "כך עושים לעבודה זרה פלונית וכך עושים לעבודה זרה פלונית" - ולא מיחה בה.

אמר רב יהודה אמר שמואל: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה - ירד גבריאלי ונעץ קנה בים ועלה בו שירטון (נעץ קנה ושרטון מדבק בו עד שנוסף והולך וגדל; 'שרטון' = חול ורפש וטיט שהים גורש) ועליו נבנה כרך גדול של רומי (שהוא מיצר לישראל, והוא איטליא של יון [במסכת מגילה (דף טז:)]).

במתניתא תנא 'אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן - נבנה צריף אחד (באותו שרטון שגדל שם בימי שלמה; 'צריף' = כוך קטן מציידין שעושין מן קנים ומן ערבה; ומאז נתוספו בתים על בתים) וזהו איטליאה של יון'. ('איטליאה' - שם העיר, והיא ממדינת יון; וכשנטלה רומי מלכות יוונים - לכדוהו ונהפך להם.)

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר **יאשיהו** חטא (דכתיב שב אל ה' [מובא להלן] - משמע דחטא מעיקרא) אינו אלא טועה, שנאמר (מלכים ב' כב, ב) ויעש הישר בעיני ה' וילך בכל דרך דוד אביו [ולא סרימין ושמאול]; אלא מה אני מקיים (מלכים ב' כג, כה) וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב [אל ה'] בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמותו] - שכל דין שדן מבין שמנה (שישב על כסא מלכותו, דכתיב [מלכים ב' כב, א] בן שמנה שנה [יאשיהו במלכו...]) עד שמנה עשרה (שמצא חלקיה את הספר ועיין ודקדק בתורה ובדיניה בכתב ובעל פה, והבין שמא טעה בדינא) - החזירן להן; שמא תאמר נטל מזה (ממי שנתן לו תחילה) ונתן לזה? - תלמוד לומר 'בכל מאדו': שנתן להם משלו!

ופליגא דרב, דאמר רב: אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו - ואחד בדורנו, ומנו? - אבא אבוה דרבי ירמיה בר אבא, ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דרב ירמיה בר אבא, דאמר מר: רבי אבא ואחא - אחי הוו.

אמר רב יוסף: ועוד אחד בדורנו, ומנו? - עוקבן בר נחמיה ריש גלותא, והיינו 'נתן דצוציתא' (על שם ניצוצין דנורא שהמלאך פשט את ידו וקיבל תשובתו; לישנא אחרינא: על שאחזו המלאך בציצית ראשו);

אמר רב יוסף: הוה יתיבנא בפירקא והוה קא מנמנס, וחזאי בחילמא דקא פשט ידיה וקבליה.

הדרן עלך במה בהמה